

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.</p> <p>Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: Benn a lapban egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; a borítékon egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 krajcár.</p>	<p>Az előfizetési és hirdetési pénzes a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.</p>
--	---	---

Elnöki megnyitó beszéd

a Magyar Prot. Irod. Társaság f. hó 20. Debrecenben tartott nagy gyűlése alkalmával.

Mélyen tisztelt közönség! Midőn irodalmi társulatunk ügyeiben tanácskozássra összejöttünk, ez alkalommal első sorban is hivatva vagyunk a kegyelet adójának meghozatalára a múlt évben gyászos halállal kimúlt nagyszívű királynénk emlékének, kit felejtteni nem tudó hűséggel sirat a magyar. Hogy mi volt Erzsébet királyné a magyar hazának, arról a későbbi korban is lelkesítőleg fog beszélni a történet. Nemzetünk újjászületésére félszázad előtt csakhamar zordon idők következtek a szabadságért fegyverbe öltözött magyar egyenetlen harcra, a balsorstól eltíporva magába zárt fájdalommal gyászolt; remény nélkül, fásult lemondással gondolt a jövőre, mint vesztett csatán a nehéz sebével roskadó bajnok, ki többé semmit nem vár, nem fél. A gyásznak e zordon éjjelében egy csillag tünt fel a hazának egén; ez a csillag az ifjú királyné szíve volt. Ennek fénye töré meg azt a lélekverő nehéz sötétséget, mely a magyar nemzet lelkére nehezült. Ő, a lélekemesség megszemélyesítője, megérté milliók fájdalmát, keblére ölelé s míg ennek orvoslására szentelé életét: egyszermind ujrakeltette a nemzetnek haldokló reményét. Fáradhatatlanul, szent hűséggel egyenetlén nemzetünk előtt a szebb jövődjét útját s hathatósan közreműködött azon korszak előidézésén, melyben a király esküt tett a magyar alkotmányra és a nemzet koronát tett királya fejére, kiben megtanulta ismerni és szeretni alkotmányának legfőbb örét, a legjobb, legbölcsőbb fejedelmet. (Éljenzés.)

Mélyen tisztelt közönség! Társulatunk magyar honfiaknak egyesülete és a hazát ért nagy csapásnak hatása átrezgi keblünket is. Hivatva lesz gyűlésünk ezt oly értelmű határozatával tanusi-

tani, a melyben kifejezést nyer egyrésről a fájdalom a nemzetünket ért nagy veszteség felett, s egyszermind a fogyhatatlan hálás tisztelet a halhatatlan emlékű áldott királynénk érdemei iránt.

Mélyen tisztelt közönség! Magyar Protestáns Irodalmi Társulatunk elfogadva a vendégszeretet szíves meghívását, ez évben Debrecen sz. kir. várost jelölte ki tagjainak találkozási helyéül. Ide gyűltünk 3-ik vándorgyűlésünkre, ide kísért bennünket a tartozás érzete társulatunk céljai iránt, de egyszermind az a meggyőződés, hogy itt is oly kör fogad, mely velünk lelkesül azért, a mi magyar és protestáns. (Éljenzés.) Debrecen városának története — mint része az egésznek — híven emlékeztet bennünket hazánknak dicsőséges és siralmas eseményekben gazdag muljára. Sokszor kibontotta itt is ostorait a vésznek anyala, de csapásai, mint tűz lángja az arany fájának, — csak az itt élt nép életrevalóságának romolhatatlanságát tanusítá. Világosan tünteti fel a lezajlott korszak itt fajunk nemes jellemvonásait, az ingatlan szabadságszeretetet, a törhetlen ragaszkodást a joghoz, a hűséget a földhöz, a melyet az elődöknek verejtéke s vére áztatott, átérzését azon igazságnak, hogy az életnek értéket ad, az átvett örökséget megőrzi és gyarapítja: a munka.

De a magyar honi protestántismuskak múltját is megható képekben tárják elénk a város évkönyvei. A reformáció által életre keltett elveknek Debrecen volt eleitől fogva egyik szikla vára. A vallási üldözéseknek két századon át dült vihara a magyar protestáns egyházi élet mezején sok szép virágot letarolt, sok alkotást romba döntött; a debreceni protestáns sionnak falain ostromló ereje kifáradt. Elnémúlhatlanul zengett itt a zsoltár, hangzott a szent ige, fakadt a szivekből a fohász, a mely ott zörgetett az örök igazság és szeretet ajtaján. Messze vidékről sereglettek ide a templomaiktól, iskoláiktól elvert és az

igazságot szomjazó hivek, hogy itt Sion falai között bizalmuknak támaszt keressenek. Buzgó áldozatkészséggel emelt e város tanintézeteket és bocsátá e célból az ige és nevelés apostolait, hogy a pásztoraiktól megfosztott széledő nyáját össze-össze gyűjtsék s felköltsek szívében a szebb jövő reményét. Kétségbe nem vonható tény, hogy Debrecen népe erős hitével áldó hatásukat messze kiárasztó tanintézetek fentartásával kiváló részt vett, nagy érdemeket szerzett azon a harcon, a melyen a magyar protestantismus végül is lefegyverzé az üldözők táborát és kiállítá élet jogáról a cáfolhatatlan bizonyítványt. Tisztelettel emlékezünk a hithősöktől, a prot. elvek, a tudományok bajnokairól, akik Méliusz óta itt ápolták az élő hit virágait. Ily emlékek hatása csak még inkább éleszti bennünk azt a meggyőződést, hogy a szent ügynek szolgálatában csüggedni nem szabad, hogy a munkásság magvetés a jövő számára és a hol van egyetértés, hittől ihletett lelkesedés, ott nem marad el a fáradalom után a pálya-bér, a siker.

Mélyen tisztelt közönség! Protestáns irodalmi társulatunk munkásságát indokolja a tartozás népünknek szellemi élete iránt. A serdülő nemzedék ma már az iskolán át lép a nyilvános élet mezejére, oda viszi magával a vágyat is a szellemi táplálék után. Ez a hű lelkű dajka az egyház, a templomba várja tagjait lelki épülésre, de a gondoskodásnak népünk erkölcsi életéről nem szabad vissza maradnia a templom küszö-

bén, fel kell keresni a családot otthonában is és juttatni neki oly műveket, melyek az érzelmet nemesbitik s a jóra, igazra irányozzák a figyelmet. Magyar protestáns irodalmi társulatunk azon munkálkodik, hogy oly irodalmi termékeket nyújt-hasson népünknek táplálékul, a melyek erkölcsi fogalmaira nem zavarólag, hanem építőleg hatnak és élesztik benne a törvénytiszteletet, a kötelesség-hűséget az egyházas és hazafias érzületet.

Az egyházak továbbá útalva vannak múlt-joknak mind teljesebb megismerésére. Irodalmi társulatunk itt is buzgó munkásságot fejt ki, éleszti a kutatás vágyát, törekszik az ismeret szövetnekével mind jobban be világítani a reformátio fellépte óta lefolyt korszakot, gyűjtögeti az adatokat, a megalkotásra váró épülethez a magyar protestantismus teljes történetéhez. A múlt tengeréből felhozott gyöngy, a tiszta igazság, tiszteletet parancsol és mindig vonz, a protestáns egyházak múltja nagy eszmékért vívott küzdelmek láncolata. Minél teljesebben megismerjük a múltat, minél inkább előtűnik a múltnak ködé-ből az eszme, a mely a társadalmat akkor mozgásban tartá, az a lelkesedés, a mely akkor készséggel hozta az egyház oltárára áldozatul, a nyugalmat, jólétet s az életet, annál jobban erősödik bennünk az a meggyőződés, hogy az embernek van magasabb hivatása is, mint pusztán az érzékiség szolgálatában, egyedül a múlt javak után törni; annál inkább emelkedik a

TÁRCA.

A magyar pap.*

— Legenda. —

Főnt a menyország kapujában,
Ütött-kopott magyar ruhában,
Megáll egy ember büszkén, daczosan,
Mint a ki tudja, hogy itt helye van.
— Péter is, szemben vele, látja:
Hogy abból a sorból való a bátya,
Kikből ide szinte naponta
Megérkezik egy
S kiket neki
Már szótlánul kell beereszteni,
Mert homlokukon az isteni jegy . . .
Szabadjegy, a mennyei csarnokokba.

Am Péter, mintha kételkedne most
Oda veti félvállról hamarost:
„Ki fia kend? Mit akar itten?” . . .
— „Az apámé!”
Kezdi nyugodtan az én emberem,
S ha nem tudná kegyed,

* Szerzőnek a Magyar Prot. Irod. Társaság f. hó 20. Debrecenben tartott diszközgyűlésén felolvasott költeményeiből.
Szerk.

Hogy én itten mit keresek,
Majd tudja azt az én jó Istenem!
Oda fölebbezek.
Ugy is tudom, van ott nekem már
Külön könyvem az apellációkra;
Szegény földönlakó koromban,
Annyit fölebbeztem oda!”

Péternek a felelet tetszetős,
De mivel a dolog nem sietős,
Mert látja már, jóra oldódik:
Szinlelt mogorván tovább faggatódzik:

— „És mi vajon az érdemed ide?”
— — — — —
De még vagy kétszer megismételi,
Mig kint amaz szeliden feleli:

„Nincs semmise’,
Legalább itten nincs, tudom,
Csak az én Uram drága vére,
Mely oda hullt a Golgotha kövére,
Nincs érdemem. — csak az én Krisztusom.”
— Azontul, a mit tettem odale,
Kötelességem tettem csak vele.”

— „S a kötelességed mi volt ugyan?
Erre kíváncsi vagyok csakugyan.”

ragaszkodás a szent örök igazsághoz, a valáshoz.

Igazolja továbbá a M. P. I. T. munkásságát a vallási élet ápolása. Az embernek rendeltetése, a szellemi és erkölcsi tökéletesség, útegyengetés, ama a legfőbb jóhoz, Isten országához. E feladathoz azonban nem elégséges a természet adománya, nem a tudomány, nem a műveltség, szükséges itt a halandónak még az a titokzatos égi ajándék: a hit, mely ő néki Istenről az alkotó hatalomról, megváltó szeretetéről és a megszentelő kegyelemről az életnek és igazságnak végdiadaláról beszél. A hit a lelki ismeretnek öre, az erkölcsi-ségnek nélkülözhetetlen gyámola. E nélkül az ember elveszti erejét az eszmék szolgálatára. A vallás elhanyaglását a történet tanúsága szerint elmaradhatlanul követi az önérzetnek tompulása, a jellemnek törpülése és az erkölcsi kötelek lazulása. A vallás a vigasztalásnak is kútfeje. Megnyugtatja az embert a múlt fájó emlékei felett, kibékíti a jelen bajával. Midőn a hűség megdicsőülését igéri: a szenvedések keresztüzéből is tisztítva, nemesbítve emeli ég felé a szívet. Ez a lélekre nézve az az anteusi talaj, a melylyel való érintkezés mindannyiszor megkönnyíti terhét, megújítja erejét. Nem lehet meghaladott álláspont a vallás, sem az egyénre sem a társadalomra nézve, mert nagy igazság rejlik azon állításban, hogy a fájdalomnak iker testvére a vallás és arra mint nélkülözhetetlen úti társra, szüksége

lesz a halandóknak mindaddig, míg a fájdalomnak is lakhelye lesz a föld. A vallás legigazabb alapja a kinyilatkoztatott isteni ige, Krisztus élete és szent tana. Az evangéliom mutatja föl legmagasztosabb alakjában a viszonyt Isten és ember között, midőn azt tanítja, hogy Krisztusban mindnyájan a mennyei Atya gyermekei vagyunk.

A protestáns egyházak a szentírást fogadták el hitük egyedüli alapjául, — azon törekszenek, hogy az evangéliumban rejlő elveket minél inkább átültethessék az élet mezejére, hogy hirdessék a Krisztust, elvezethessék a híveket a Megváltóhoz. Annak követésére buzdítanak ez intéssel: ugyanazon indulat legyen bennetek, a mely volt a Jézus Krisztusban. És a vallásos életnek ez irányban való vezetésénél segédkezik irodalmi társulatunk. Munkáival ápolja a szívben a vallásos érzést, a protestáns öntudatot, az egyháziasságot. És ez annál figyelemreméltóbb, mert másrésről több és több helyen jelentkezik a hitközöny, fel-felüti fejét az önző anyagelvűség s a föld javait állítja bálványul s ez elé szórja áldozatul mindazt, a mi eddig szent és igaz volt.

Veszélyes ellenség, annak előtérbe nyomulása veszélylyel fenyegeti a társadalmi rend és a nemzeti lét fentartó oszlopait. Prot. Irodalmi Társaságunk szemben a materializmussal idealizmusnak, az emberiség magas közérdekének ügyét is hiven szolgálja, de közremunkál egyszersmind a felvilágosodásnak és a szabadságnak védel-

*E gunyolódó biztatásra
Csak vonogatja vállait a bátya.
Mig végre egyet sóhajt:*

„Am legyen“,

*S számítja lassan, ujjhegyen:
— „Tanítani a katedrában,
Lenni az iskolába, pap,
— Kiáltó szó a pusztaságban,
Nehéz, ködös időbe: nap!
Virrasztani a szenvedőkkel,
Testvérül venni minden idegent.
Békében élni a perlekedőkkel . . .
Ez volt az első tisztem odalent.*

*Aztán: hogy a földi kenyérben,
Szüköt ne lásson soha népem,
— A mi nekem lett volna bűnömül,
Forgódnom kellett e kenyér körül.
A munkában példát mutatni,
Mástól sohse kérni, csak adni.
A kenyélőre tettel rábeszélni,
Hogy ide nézzen, így kell élni!
Ez is kötelességem volt nekem.
De azt már magam is belátom.
Hogy ez könnyen ment:
Mivelhogy másként, odalent,
— Sok szép gyerekből állván a családom
Magamnak se lett volna kenyérem!”*

*„Megállj!“ — szól közbe Péter meghatottan,
„Talán nem jól hallottam?
Ha māt ennyit bizott rád a hazád:
Sorold el azt is, hogy mit ad,
Az ilyeneknek, mint te vagy?
A rangodat . . . a jövedelmedet . . .
A mit te itten mondasz, nem lehet,
A nagy munkáknak a jutalma is nagy!”*

*— „A rangomat, a jövedelmemet?
S arczán egy pillanatra
Az a mosoly futott át hirtelen,
A melylyel nemrég odalenn
A kongruáról szóló hirt fogadta.
„Ha az a rangom, a mit érezek:
Úgy bárki foghatott velem kezét,
S fölemelve hordhattam a fejem!
De odalent biz énnekem
Mivel a fizetésem
Kétszáz forintokra se ment egészen,*
Sokszor lenézték a kopott ruhámat!
De a hazámat, — azt ne bántsd!
Ő tenne szegény értem eleget;
De honnan adjon nekem kenyeret!
Hisz a mije van, kell az neki másra.*

* Most, hogy a papi javadalmak állami kiegészítése napi-rendre került, ötvenegy olyan egyházat mutat ki az ev. ref. konvent, a hol az eddigi papi fizetés nem éri el a 200 (mondok kétszáz) forintot.

mére is. Világosságra és szabadságra az embernek, hogy a haladás útján megmaradhasson, mindig nagy szüksége lesz. A világosság tárja fel előttünk a munkatért, ismertet meg rendeltetésünkkel és mint Idvezítőnk mondja: Megismeretek az igazságot és az igazság szabadokká tesz benneteket. Minél inkább megismeri az ember az igazságot, annál jobban ébred benne az erkölcsi felelősségnek tudata, annál inkább mentve lesz a babonától, félelemtől s az elfogultság rabbilincseitől, annál inkább meg tudja őrizni magán, minden sorsváltozások között, az Isten képét. A szabadság nyit tért a munkának. Ez a föltétele a tökéletesbülésnek. Igaz, hogy a szabadság mellett is helyet kér a társadalomban a baj, a gond. De a történet tanúsága szerint a szabadság, mint Herakles nyila, meg is gyógyítja a sebet, a melyet okozott. Másrészt a szabadság bukása után is megmaradnak, sőt szaporodnak a bajok, de azokra orvosságot a zsarnokság nem talál és Prot. Irod. Társ.-unk, t. közönség, hűséggel fáradozik a felvilágosodás és a szabadság érdekében. A ki elismeri azt, hogy a szabadságszeretethez az egyénekben s a társadalomban meggyökerezése biztosítéka a polgári s nemzeti szabadságnak, a ki bevallja, hogy protestáns egyházaink jövője s nemzetünk emelkedése e drága kincsessel, a szabadsággal szorosan egybefügg: az tisztelettel gondolhat azon társulat működésére, a melyet a felvilágosodás és szabadságszeretet vezérel. (Él-

jenzés.) És tiszteletet érdemel társulatunk célja végül azért is, hogy a két protestáns egyháznak közönsége előtt egy közös munkatért jelöl ki. (Élénk éljenzés.) Mind a helvét hitvallásnak, mind az ág. hitvallásnak ugyanaz a szent alapja, a szent írás. (Ugy van.) Mind az evangyéliom szerint reformált, mind az ág. hitvallású ev. egyháznak egy és ugyanaz a lelki fejedelme: Jézus. Mind a két egyháznak éltető eleme a Krisztus által hozott lelki szabadság, mindkettőnek ugyanaz a célja: a világosság és igazság uralmának terjesztése. Mindez arra inti a két egyház híveit, hogy egymásban jó és rossz napokban felismerjék és becsüljék a testvért. (Ugy van.) Nem dogmatikai egyesülésről van szó, ennek erőltetése céltalan kísérlet volna, de igenis a közös alap és közös cél arra intenek mindnyájunkat, hogy ne keressünk új és új elválasztó pontokat (éljenzés), hanem keressük azokat, melyek mellett testvéreileg egyesülve kezét foghatunk, együtt folytathatjuk a nemes harcot. (Éljenzés és taps.)

Erre buzdít bennünket a mult történetéből felénk hangzó tanúság is. Hithőseink, vértanúink együtt szenvedtek, egymást vigasztalva, együtt zörgették a bilincset, a komáromi, kapuvári börtönökben, a nápolyi gályákon. Együtt küzdöttek elődeink u. a. magyar lobogó alatt, nagy eszméért, nemzeti s vallási szabadságért. Ma is vannak t. közönség, nemcsak közös céljaink, de közös ellenségeink is és ezekkel szemben

Ő tudja mire!
Aztán szegénynek úgy sincs senkije;
Olyan kevés a hű fia,
Az önzetlen barátja . . . .
. . . Oh nekem nincs panaszom a hazámra!
Sőt kintmaradnék most is szívesen
Egyetlen áron:
Ha megtehetnéd vele a hazámon
Hogy az boldog, nagy és szabad legyen!
Am Péter repeső lélekkel
Hirtelen felkel:
S a hogy ott fent már meg volt írva,
A kapu **mindakét** szárnyát kinyitja!

Szabolcska Mihály.

Ének a szeretetről.*

Nem vagy a Krisztus követője,
Hiába tudsz mindent felőle,
Ha nincsen benned szeretet.
Ha a bölcsék követé bírnád is,
S szent könyvünk könyvnélkül tudnád is,
— Nem vagy a Krisztus követője,
Ha nincsen benned szeretet!

* Egy szomorú alkalmi vers ez, mikor Majláth püspök valami csipp-csup dogmatikai nézeteltérés miatt egy szegény családos tanárembernek elvette a kenyerét. Sz. M.

Sőt nem vagy egész embernek sem,
Hiában állsz köztiszteletben,
Ha nincsen benned szeretet.
Lehet, hogy szolgálád millió van,
S jársz fényes, üveges hintóban,
— Mégse vagy egész embernek sem,
Ha nincsen benned szeretet.

Külömb ember a koldus nálad,
S Isten előtt előbbre áll majd,
Ha szíve, lelke szeretet,
S látván magánál koldusabbat,
Félfalatját odadja annak,
Külömb ember a koldus nálad,
Mert szíve, lelke **szeretet!**

Szabolcska Mihály.

Egyházi beszéd.

Luk. ev. 12. 32. v. „Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon nektek országot.”

Keresztyén Híveim! A megilletődés érzésével eltelve jöttünk fel e szentegyházba, hogy mielőtt Prot. Irod. Társaságunk tanácskozásait megkezdené, a vigasztalásnak, lelkesedésnek és megszentelődésnek lelkét kérjük Istentől. Oh mert a mai korban, ha anyaszentegyházunk érdekében akarunk dolgozni, igen nagy szükségünk van a vigaszra és lelkesedésre. A lelkeket talán sohasem fogta el a reménytelenség és bátortalanság érzete annyira,

nagyon is szükséges, hogy a testvérek megértsék egymást, vállat-vállhoz vetve, kezét-kézen fogva emeljék a zászlót, forgassák a fegyvert azon a harcon, mely a lelki és polgári szabadságért az élet verseny terén folyik. A Krisztusnak lelke, az igaz szeretet legyen velünk, erősítse közöttünk az összetartó kapcsolatot, ápolja a testvériségnek tudatát. Ő legyen a közös munkatérén vezérünk, áldott szent lelkével s adja áldását a szent országa érdekében folyó munkásságra. Ezek után melegen üdvözölve a M. P. I. T. megjelent tagjait, kedves vendégeinket, Isten áldását kérve tanácskozásainkra az ez évi rendes közgyűlést megnyitottnak nyilvánítom. (Hosszan tartó lelkes éljenzés és taps.)

Gyuráts Ferenc.

Hegedüs Sándor beszéde

a Magyar Prot. Irod. Társaság f. hó 20-án tartott nagygyűlésén.

Mélyen tisztelt közönség!

Fogadják ezen szíves üdvözlőtekért mindnyájunk őszinte köszönetét. Társulatunkat azon nagy célokra szemben, melyeket maga elé tűzött és melyekért küzd, nem hasonlíthatjuk egyébhez, mint egy kis mécshez, melyet, hogy világítson s észre vegyenek s hogy melegebből minél többen részesüljenek, kénytelenek vagyunk helyről-helyre, városról-városra hordozni és így sem vagyunk képesek még csak meg sem közelíteni azon nagy célokat, melyeket elérni kívánunk. A tudomány, vallás és erkölcs harmonikus magyar protestáns alapon való fejlesztése ez irodalmi társulatnak főadata, bevinni ezt nemcsak a felsőbb körökbe, nemcsak a papnak

mint napjainkban. És nem is ok nélkül. Látjuk egyik oldalon a nagy tömeg közönyösségét, az isteni dolgok iránti érzéketlenségét, mely sokszor az egyháztól való elszakadásig fajul. Sajnálattal tapasztaljuk, hogy vallásosságunk élettelen, hideg; nem olyan, mint a folyam, mely parti közt halad tovább, felüldítve a tenyészetet, hanem olyan, mint a tó, mely egy helyben áll. A másik oldalon pedig legió azoknak száma, a kik nem tudnak, vagy jobban mondva nem akarnak oda felemelkedni, a hova az igazságnak lelke elvezette az értelmesekeket; a kik aggodalommal őrzik a világ által rég túlszárnyalt rendszeröket, s 3-szoros jajt kiáltanak, valahányszor az isteni gondviselés a szellemi fejlődés egy-egy magasabb fokára emeli nemünket; a kik vakmerő kezekkel nyúlnak bele a világtörténet kerekébe, s vissza kívánnák forgatni azt egy évezreddel.

De vajjon a hitetlenségnek és türelmetlenségnek lelke győzedelmeskedhet-e anyaszentegyházunk felett? Vajjon az ev.-nak sava és világossága elveszett-e és többé nem Istennek ereje, hogy mind azokat boldogítsa, a kik benne hisznek.

Nem K. H.! ily reménytelenül, ily bátortalanul nekünk nem szabad a jövőbe tekintenünk. Nekünk hinnünk kell a ker.-ség állandó előhaladásában, Isten országának folytonos növekedésében a földön. Nekünk nem szabad lemondani az evangéliom isteni erejébe vetett hitről, mintha Isten lelkének nem állana többé hatalmában a bűnös emberiséget áthatni és megnevesíteni. Nekünk nem szabad lemondani az emberiség jóra valóságába

kathedrájába, nemcsak a tanár tanszékébe, — de a nép közé is. Minél szélesebb körben, minél határozottabban és minél melegebben kifejtjük törekvéseinket ezekben a körökben, — annál célravezetőbb, mert a mai korban már csak a *népért* és a *néppel* lehet dolgozni. A tudomány világát, a vallás melegét, az erkölcsnek balsamát is veszélyektől és kísértésektől megóvó olaját akarjuk széthordani csekély kis mécsünkkel a protestáns világba. Magyarországon helyről-helyre és reméljük, erős hitünk van, hogy minél tisztább levegőbe visszük, annál jobban fog ragyogni fénye s táplálódni lángja. Azért jöttünk Debrecenbe most a tudományt, a vallást az erkölcsöt harmóniába és minden fölfogásnak, minden izlésnek, minden érdeknek megfelelő alakba, de hamisítatlan valóságba széthordani a nép között és a nemzet minden rétegébe, — óriási nagy föladat. Nagy föladat, nagy nehézség főleg akkor, — a mi fájdalom, gyakran korszakonként előfordul a midőn azok, kik hívattva lennének a tudományt, vallást és erkölcsöt ápolni, fejleszteni, ezek közötti ellentétek kifejlesztésében látják önállóságukat, tudományukat, fölvilágosodottságukat. Azok a tulhajtások, melyekben a vallási fanatizmus meg akarta akadályozni a tudomány fejlődését, ellenkező tulhajtásokkal találkoztak. Találkoztak a tudomány és socialisticus mozgalmak atheisticus törekvéseiben a melyek megszokták semmisíteni a valóságokat és erkölcsöket, abban az öntelt hitben, hogy mindezt pótolni tudják eszüknek racionális okoskodása által. Pedig jól tudjuk, hogy ennek következménye volt, hogy míg egyfelől a vallási fanatizmus a legvégzet sebb eredményeket idézte elő, úgy a tudomány elbizakodottsága azt a hitet költötte föl, hogy a tudomány esődöt mondott.

A világi tudomány esődöt fog mondani mindég ott, hol nincsen talaj a világi tudomány számára; nem fog esődöt mondani, hanem termékenyítőleg hat ott,

vetett hitről, mintha az többé nem volna képes az ev. isteni erejét magába befogadni. Bárminő lényeges átalakulások történjenek is, nekünk arra kell törekednünk, hogy a ker.-ség lényege, az Isten országa ne legyen kérdéssé téve.

És oh, midőn ily szent elhatározással eltelve akarunk m. prot. egyházunk javára dolgozni, mily megnyugtatólag, mily lelkesítőleg hat Urnk eme nyilatkozata: „*ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon nektek országot!*”

* * *

1. Jól megértsük K. H.! e szavakat. Midőn Jézus azzal vigasztalta kétségkedő tanítványait, hogy a mennyei Atya nekik adta az országot, nem arra az Isten országára gondolt, melyet a zsidók vártak, s melynek eljövételétől reménylették minden bajaiknak orvoslását. Erről az Isten országáról korlátolt, szűk látókörű felfogás uralkodott a Krisztus idejében. Azt képzelték, hogy annak helye Jeruzsálem leend, s midőn megvalósul, össze fog omlani a jelen világ és a zsidók élni fognak örök dicsőségben az ég kárpitjain belül. A Megváltó isteni lelke magasan állott az ily gyarlóságok felett. Beszédeiben sokszor kifejezte, hogy Isten országa nem szemmel láthatólag fog eljöni, hanem az emberi lélek mélységében. „*Az én országom nem e világból való*” mondá Jézus Pilátus előtt.

Félre ne értsük azonban e nyilatkozatot. Idvezitőnk ezzel nem azt akarta mondani, hogy ez az ország is a földön túl, az égben van, mert hiszen ő épen azért

hol biztos talajon fejleszti kutatásait és nem akarja *ostromolni a hit oszlopait*. Mihelyt a tudomány arra vetemedik, hogy az égnek kapuit döngeti, vagy a hit oszlopait ostromolja, esődöt fog mondani. Igen örvendetes je'ensége korunknak az, hogy már kezd a határ világosodni, körvonalazódni, a tudomány lemond azon aspirációkról, melyek körébe nem tartoznak és kezd visszatérni, hogy sok fejtegetésbe ne bocsátkozzam, a melyet a tudomány egyik legnagyobb bajnoka Linné természettudós fejtett ki, mikor ő, a botanika atyja, kiment a nyílt mezőre, első dolga mindég az volt, hogy letérdelt és hálát adott Istennek. Azután vizsgálta a növényt gyökerétől sporájáig s a minél többet vizsgálódott, annál többször hajtott térdet. Szükségünk van, hogy a tudomány, vallás és erkölcs, főleg a mai korban, kezdet fogjanak és erejüknek nem ellentétes, hanem harmoniában való működésére a tereknek és feladatoknak világos elkülönítése mellett, de párhuzamos haladásra meg legyenek föladataik. Mert a nép közé, a legfőbb tudományt és a legtisztább erkölcsöket nem vagyunk képesek a mai világban sem másként bevinni, mint a vallás segítségével. *A vallás a jelenlegi és a jövő élet sanctiojával ellátott szent ital*. Abba csepegtetjük az *erkölcs keserű cseppjét*, akkor is az lesz az édes-mézes élet forrása. Magunkba szállva, amikor nem őriz sem az államhatalom sem a rendőrség, megfelelni csak úgy vagyunk képesek — főleg a népnél, de azt hiszem mindenkinél, — ha hiszünk a vallásban, a jövő életben. Megpróbálták mindezt helyettesíteni, tudósok buvárkodtak irodalom fejlődött ki és ennek a küzdelemnek némely részben a tudomány és felvilágosodottságra nézve jó hatása volt. De mihelyt bizonyos határokon túl ment, okvetlenül esődöt mondott minden kísérlet. A népoktatást, felső nevelést, hatalmasabb, szélesebb rétegekben elterjeszteni, minél mélyebbre hatni azzal a népre, korunk kiváló föladata. És érdemeül kell

elismernünk, hogy e tekintetben bámulatos eredményeket ért el. De kérdem, minél jobban fölnyitjuk a nép szemét és engedjük, hogy a tudomány útján fölvilágosodjék lelke, — vajon akár az elemi akár a magasabb tudományokban vannak e biztosítékaink, hogy a mint fölvilágosítottuk és megismertettük a világ jó és rossz oldalaival, — mert a fölvilágosultság ezt s föltárja, ismeretlen esábitásokat, ismeretlen vágyakat és aspiratiokat kelt a betű, — van-e biztosítékunk arra, hogy e betű, van-e biztosítékunk arra, hogy az a fölvilágosítás egyuttal nemcsak arra képesíti őt, hogy észrevegye a jót, hanem arra is, hogy észrevegye a rosszat? Van-e biztosítékunk arra, hogy e kettő között a jót válassza és ne a rosszat. A tudománynak mely sanctioja, mely forrása van ezekre nézve, csekély tudományon van ugyan, de másoktól sem hallottam, hogy a tudomány sanctiot nyujtana. A vallásnak megvan a sanctioja. A vallás Isten aegise alatt, a jövő élet boldogságának sanctiojával viszi be az evangéliom tanait a népbe és ezekben megvan a sanctio, mint az önállóság, mint a tiszta erkölcsnek megértésére, aki ezektől elakar térni. az lehet tudós, de a népeket szeretni nem képes. Vagy ha a népeket vagy azokaak némely rétegeit is, de jóra nem vezeti. Hiszen látjuk, s ezt nem megvetéskép mondom, hogy az újabb tudomány a szocialistikus törekvésekben maga elárulja azt, hogy szüksége van az erkölestanra és annak sanctiojára, azok a törekvések, melyek régebben csak a tudományos irodalomban fejlesztettek, amelyek újabban a szocialismusban, sőt a tisztán társadalmi tudományok egy részében fejtegettetnek, új erkölcsi formákat keresnek és azon törik fejőket, hogy azon törekvéseket, amelyek társadalmi viszonyok javításával a szocialisztikus viszonyok egészségesebbé, könnyebbé tételével akarnak célt érni, milyen erkölcsi tényezők segítségével biztosítsák?

Minek tulajdoníthatjuk az altruizmusnak kitüzését?

jött, hogy a mennyet a földre hozza, hogy itt az emberek között a kegyelemnek és békességnek oly szövetségét létesítse, melyben a léleknek igaz üdvössége és boldogsága feltalálható legyen. A Krisztus által hirdett Isten országa egyfelől *új vallásos életben* áll, a mennyiben Isten és emberek között egészen új viszonyt létesít; másfelől pedig *új erkölcsi életben*, a mennyiben országának tagjait a testvéri szeretet kötelékeivel fűzi egymáshoz.

A zsidó vallás tökéletlensége abban állott, hogy Isten haragvó és bosszuálló Jehovának tekintették, ki megbünteti az atyáknak álnokságát 3-ad és 4-ed iziglen. Jézus pedig e felfogással szemben azt hirdette, hogy Isten az embereknek Atyja, ki szerette őket a világ kezdetétől fogva, s ennek bizonyosságául utal a mezők liliomaira és az égnek madaraira. Hogy egy öröktől fogva való szeretet örökös az emberek sorsa felett, ezt először az ő szíve érezte meg, abban az Istennel való titokteljes összeköttetésben, mely azt mondatta vele: „*Senki nem ismeri az Atyát, hanem csak a fiú*“.

Ebből az új Isten-tudathól egy egészen új vallásos világ állott elő. Ha Isten haragvó és bosszuálló Jehova, úgy a vallásnak is az a feladata, hogy azt a haragot kiengesztelje a különböző áldozatok s a mindennapi élet aprólékos viszonyaira vonatkozó rendszabályok pontos megtartása által. Ha ellenben Isten az emberiség atyja, akkor az emberre nézve az egyedüli vallásos kötelesség a szeretet kötelessége, s a kik ezt betöltik, azok mindnyájan Isten fiai. Az Isten országa eszerint a gyermeki

szeretethez, az Isten utáni vágyakozásnak új lelki világa, mely az alázatosoké, szelideké és irgalmasoké; azoké, a kik éheznek és szomjúhozak az igazságot; a tiszta szívűeké és békességre igyekezőké, mert ők mindnyájan Isten fiainak neveztetnek. Valóban K. H.! Isten országa nem egyéb, mint az embernek Istennel való kibékülése, a fiúság érzete, az embernek Istennel való benső közössége, s az ebből származó lelki nyugalom és megelégedés. Ennek eljövetelet nem látja senki, de magunk megérezzük. Mindenütt feltalálható, a hol az ember egyesül Istennel és a Krisztussal hitben és szeretetben. A hol azért Isten lelke a Krisztus ev.-ának isteni ereje hatja át, ott jelen van az Isten országa s megszenteli és átalakítja az emberi életet. A hol az emberi szív küzd, harcol az igaz boldogságért; a hol az ember a testi és lelki fájdalmak között, a szükségben és a halálban tántoríthatlanul megáll az Isten mellett: ott van az Isten országa a maga békességével és boldogságával. Gyakran csak egy hang, mely a szívben megesendül: *ébredj fel te, ki alszol!* és az ember ébredni kezd. Gyakran csak egy sugára a szeretetnek, mely a Megváltó szeméből a lélekre esik, melyből a világ nem lát semmit, de a jégkéreg a bünbe merült szív körül olvadozni kezd, s a megelevenítő erő átalakítja az emberi szívet. Mintha a menny szállana szívünkbe, úgy érezzük magunkat, midőn lelkünk nyugalomát bününk tudata nem háborítja meg. Vagy ha megtántorodunk, s a gyarló emberi szenvedélyek által már-már a kárhozat szélére sodortatunk: ime egyszerre csak mint fénylő villámlás,

Nem azon törekvés-e az, a melyet az evangélium 2000 évvel ezelőtt sokkal sikeresebben megoldott, általában mondhatjuk, ha jól értem az altruizmust, az azt kívánja, hogy az ember magáról megfeledkezve, embertársa érdekét vegye munkálkodása kezdő pontjául. Van-e sanctiója vagy csak eszköze is erre a tudománynak. Nincs! A tudósok könyveivel, fejtegetéseivel, azok segélyével népeket vezetni nem lehet. Az altruizmus szép dolog, de vakmerő. Csődöt fog mondani, mert nincs sanctiója, eszköze annak keresztülvételére. Az altruizmus azt kívánja, hogy feledkezzünk meg magunkról és embertársaink érdekeit vegyük kiindulási pontul. Az evangélium sokkal természetesebb, sokkal nemesebb, azt mondja; szeresd felebarátodat, mint önmagadat! Nem mondja, hogy öljem meg magam, csak azt kívánja, hogy úgy cselekedjem és úgy gondolkozzam embertársaimról, mint én kívánom, hogy velem cselekedjenek. És ezt a sokkal kisebb méretű követelményt is ellátta a jövő élet és az evangélium minden biztosítékaival. Minden erkölcsi követelményével! S mit tapasztalunk? 2000 éves küzdelem után nem mondhatjuk, hogy ez a fan teljes mértékben uralkodik az emberek szívében lelkében, kizárólagos uttörője, indoka lenne cselekedeteinek. Mit kíván és remél tehát a tudomány, hogy sokkal többet, az emberi természettel nem annyira megegyező sanctio nélkül valósítson meg? Ez vergődés! És minél jobban erőlködik, annál nagyobb lesz a csőd. Mi ide nem megyünk, mi megmaradunk az evangélium alapján, ennek erkölcsi tanait akarjuk bevinni a népbe, ezzel beérjük teljesen és annál nagyobbbb eredményeket érünk el. Mi protestánsok, a népet az istenisztelet minden mozzanatában segítségül hívjuk. A cura pastoralis-nak feladata, hogy a nép minden rétegében és fölfogásában összehozzuk, kibékítsük, elfogadtassuk az evangélium tanait. Meg vagyok győződve, hogy irodalmi társulatunk ezen működése, a mely egyfelől a tudo-

mányt ismerteti, külföldi mozgalmában, úgy, mint belföldi kutatásaiban népies kiadványaival visszatér hol a történelmi, hol az erkölcsi példákra, azokhoz a fölfogásokhoz, a melyekkel a nép rokonszenvez, a melyek a nép képzeletét, szívet megragadják. Azt hiszem, nem tulzok, ha azt állítom, hogy ezen a téren működhetünk legsikeresebben és hogy a tudomány legújabb vívmányait és a szocialistikus mozgalmaknak minden kétségtelenül humánus szempontjait is érvényesíteni akarjuk, akkor is oda jutunk, sogy térjünk vissza az evangéliumhoz.

Nem tagadom, én, ki annyi anyagi kérdéssel foglalkoztam az életben, a kinek hivatásomnál fogva a materiális dolgokkal kell foglalkoznom, érzem azt és az a rengeteg sok közügy, a melynek előrehaladása ez idő szerint gyöngye kezeimre van bízva, azok hordozóinak minden nyomora, minden küzdelme, minden baja átnyílal szívemen és átérzem azt, hogy anyagi gondok között az élet nemesebb feladatainak megfelelni minél nehezebb. És azért én egyházunkban is mindig arra törekedtem, hogy a kike a mi tudományunk és annak hirdetése első sorban bízva van, papjainknak, tanárainknak anyagi ellátásáról minél jobban gondoskodjunk, mert — igen tisztelt nagygyűlés — azt a tépelődést, melyet az élet gondjai előidéznek, azt a kísértést, a melyet az élet a szívbe beesepegtet, főleg vezetők szívében állandóvá tenni rendkívül veszélyes s catói jellem s krisztusi lemondás kell ahhoz, hogy bajokkal küzdve egész odaadással, teljes ruganyossággal, egész lelki frissességgel és lelkesedéssel dolgozzanak, mert csak akkor lehet a népre áthatni, valamint ha az odaadja magát annak a papnak vagy tanárnak.

Predikálták — ma is hallottam, azt a gyönyörű hasonlatot, a hol beszéltek a lilimok táplálkozásáról és a madarak ruházkodásáról. A mindenható Istennek nagy hatalmát akarja kifejezni az a kép, de nekünk

szívünkbe száll egy nemesebb érzés és mi újra felemelkedünk, újra vágyunk az elvesztett boldogság után.

Ez a törekvés, ez az érzület, ez a hit teszi az embert Isten országának tagjává, a szentek polgártársává. Ez által leszünk az apostol szavai szerint a Krisztus testének tagjaivá, tápláltatván annak lelke által, a ki az Isten dicsőségének jobbán ül. És ez az érzület, ez a hit K. H.! erősebb és ellenállhatatlanabb, mint az erőszak; mert nem az az igazi világhódító, ki fegyverrel kezében népeket igaz le, hanem az alázatos és szerető lélek. Az emberiség története példákkal igazolja, hogy az a diadal, melynek alapja a nyers erő, csak látszólagos, és állandó hódításokat csak az Istenben hívő lélek tehet, maradandó hatalommal csak a tűrő és megbocsátó szeretet bírhat. Hiszen ti tudjátok, hogy a római világbirodalom hatalmas épülete mily gyorsan megsemmisült! És vajjon ki semmisítette meg? Az, a ki egy talpalatnyi földet sem mondhatott magáénak, a kinek egyedüli fegyvere a szeretet és egyedüli paizsa az alázatosság volt.

Látnivaló ezekből K. H.!, hogy az az Isten országa, melylyel az Idvezítő kishitű tanítványait biztatta, nem *külső* hatalom, hanem *belső lelki erő*. Az a *belső világosság*, melyben Jézus élt és mozgott; azaz isteni erő, mely őt az emberi bűnös szenvedélyek elleni küzdelemben diadalra segítette; azaz isteni béke, mely egész lényét áthatotta, s a leghevesebb küzdelmek óráiban is lelkének harmóniáját megzavartatni nem engedte; az Isten közellétének gondolata, mely minden érzését és

egész valóját betöltötte, mely azt mondatta vele: „*én az Atyától jöttem ki és úgy jöttem a világra*“; ez az Isten lelkétől áthatott szellemi élet, ez az Isten országa. És a mennyiben részt veszünk ezen szellemi életben, annyiban részt veszünk az Isten országában is. Mikor keressük az igazságot, akkor az Isten országát keressük, mert a hol az igazság van, ott van Isten országa. Ha teljes szívünkben szeretjük a jót és Istenhez törekedünk, akkor az ég felé törekedünk, mert a hol az erkölcsi jó van, ott van az Isten országa. Ha a világi hiúságtól, az emberi önzéstől elfordulva, felemelkedünk az emberi élet ideáljaihoz, akkor az égbe emelkedünk fel, mert a hol az erkölcsi ideálok vannak, ott van az Isten országa. Ha a bajban, testi és lelki megpróbáltatások között kinyújtjuk kezeinket az isteni szeretet és hűség horgonyra után és az életnek minden ellenmondásai dacára szilárdul ragaszkodunk azon gondolathoz, hogy a mit az Isten tesz, az jól van téve, úgy az Isten országa, a mi szívünkbe költözik, mert a hol a tiszta szeretet és hűség van, ott van az Isten országa.

* * *

2. De vigyázzunk K. H. ! ne hogy tévedésbe essünk. Ha az Isten országa melyet a mennyei Atya adott nekünk, s a melylyel Idvezítőnk biztatta hitben és kitartásban ingadozó tanítványait, nem más, mint az Istennel való *belső szellemi közösség*: úgy ebből világosan következik, hogy az egyáltalában nem függ a *külső dolgoktól*, nem függ az egyház *külső hatalmi állásától* sem. Meg lehet, hogy Isten országa egyik vagy másik egyházi szerve-

ennek elismerése mellett is és a megnyugvásnak azon nagy mértéke mellett, melyet ebből merítünk, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy e hasonlatot gyakran tévesen magyarázzák. Mert ez nem zárja ki, hogy a lilium talaj nélkül el ne száradjon és a madár enyhébb égélj alá ne költözzék, hol élelmet talál. Ne feledkezzünk meg tehát papjainkról és tanárainkról, mert Isten hivatása van ugyan náluk és ők azon megnyugvást, a melyet e hasonlat kifejez, teljes mértékben osztják, ne menjünk túl a hasonlat követelményein, a talajt kell alkalmassá tenni és az éghajlatot, hogy a működés egészen lelkes sikeres és odaadó legyen. Épp így kell törekednünk vezetőink szellemi színvonalának emelésén, azért volt törekvésünk az irodalmi társulat csekély forrásai mellett is nemesak monographiát, folyóiratot, de magyar bibliai szótárt is adni.

Én ezt rendkívül fontosnak tartom. Mert a biblia, midőn újabb tudományos kutatásait a pap és tanár rendelkezésére bocsajtja, — lelki erőt, fölvilágosodottságot ad annak, melylyel nem vetekedhetik semmiféle tudomány e földön, de annak a magyarázatnak sem a történeti, sem a geológiába, sem archológiába, sem a többi tudományos kutatásokba, sem a misztikus fejlődés történetébe ütközni nem szabad. Ha az ember elmegy a templomba, a felvilágosodott s hall olyan történeti, geographiai, archeológiai botlásokat, amelyek a tudomány mai állása szerint meg nem állanak, akkor elvesz a hatása a szent beszédnek és a pap is sablonosan morzsolja le beszédét. De ha ott van a bibliai lexikon, alapos, feldolgozott, magyarázó felvilágosításával és abban a helyzetben van, hogy a tudomány színvonalán hirdetheti a vallást, — ez nagy dolog. Mert ott jó első sorban összeütközésbe a vallás a tudománnyal, hol nem akar, vagy fél tudomást venni a tudományról.

Nem kell félteni az evangéliumot a tudományos kutatásoktól, ez kiállta már 2000 esztendő kutatását,

zetben határozottabb alakot nyer, jobban érvényesül, s ez valóban úgy is van, de azért a különböző egyházi szervezetek csak pusztá formák, külső alakok és Isten országa nincs kizárólag egyikhez sem kötve. Bárminő átalakulások történjenek is, azok nem fogják Isten országát megsemmisíteni; ez mindig érvényesülni fog úgy az államban, mint a társadalomban, úgy a családban, mit az egyesek életében. Hogy eljön-e valamikor az az idő, midőn az egyház, mely eddig Isten országának ápolója volt a földön, megszűnik és beolvad az államba vagy egy más institúcióba, azt én nem tudom. De azt tudom, hogy ha az egyház átalakul is, azért Isten országa még sem fog kivészni az emberi szívből. Az bizonyos, hogy Isten országa mindig megtalálja a helyes utat az emberi szívhez, hogy azt áthassa és megneemesítse. Épen ezért K. H.! főtörekvésünk soha se legyen az, hogy az előforduló változások szerint az egyház a politika irányzója vagy szolgálója legyen, hanem arra törekedjünk, hogy Isten országa gyökeret verjen az emberi szívben. Volt idő, midőn a ker. egyház a legnagyobb külső hatalommal rendelkezett a földön, az állami és társadalmi viszonyokra a legnagyobb befolyást gyakorolta; de vajjon ezen hatalommal kapcsolatban Isten országa a virágzás legmagasabb fokán állott-e? Vajjon akkor képes volt-e az egyház minden hatalma mellett is feleltetni az emberek szívében a kegyelemnek és békességnek országát?

Az egyháziatlanság és vallástalanság, mi miatt mi annyit panaszkodunk, nem új dolog, nem kizárólag az

s minél többen kutatjuk eredetét, származását, annál fölvilágosodottabb, annál becsesebb, annál üdvösebb. Nem tagadom, hogy nem zárkozhatom el azon aggodalom kételyek elöl, — amelyek főleg az utóbbi időkben a protestantizmus terén nálunk felmerültek. Törvényeinkben lényeges változások történtek s ezek, — nem tagadom — a helyzetekben lényeges változást idéztek elő. Ezt öntudatosan és büszkén mondom, mert ezektől nem félek.

Régebben a protestantizmus küzdött az ellen, hogy a compelle intrare a törvényekből töröltessék, minden talpalatnyi földet meg kell védelmezni, minden lelket veszélyeztetve láthatunk és ennek következtében éjet és napot egybe kell tenni azok megvédésére. Ez óriási nehéz földadat. De akárhogy erőltettük volna a törvényhozási intézkedéseket, az elöl ki nem térhettünk volna és én jobb szeretem, ha föld fölött folyik a harc mintha alá aknáztatik. Azt mondják, csekély eszközeink vannak s az ellenség erős. Tagadhatatlanul igaz. De kérdelem, — csak a lelkiekben, csak a protestantizmus terén vagyunk-e így? Hiszen kérem, földmivélésünk mindennap, minden órában küzd, védelmeznünk kell szőlőnket, burgonyánkat, érdeinket, gabonánkat, ezek miatt a legerősebb küzdelemben vagyunk.

Nem tudjuk, hogy holnap reggel nem-e új fegyver, új ágyu-találmányra ebredünk, mely semmivé teszi mindazt, a mit eddig alkottunk, a társadalomban új rétegek emelkedtek, a melyekről eddig azt gondoltuk, hogy mozdulatlanok. Új vágyak, új személyek keletkeznek, ott van az ipar és kereskedelem nagy tere, egy újabb találmány felforgatja mindazt, a mi eddig fönnállott s holnap ujólag kell kezdeni a küzdelmet. Anyagi dolgokban azért feladjuk a küzdelmet!? Nem! Ha tehát az anyagiakban e küzdelmet fentartjuk, akkor az evangélium melletti küzdelmet is folytassuk. Ha van kitaratásunk, ha van lelkesedésünk és bátorságunk

ujkori civilizáció következménye, nem a most uralkodó korszak gyümölcse. Tekintetek vissza m. prot. egyházunknak és az egyetemes egyháznak történetére, s megfogtok győződni, hogy az *indifferentismus*, az erkölcsiségnek és vallásosságnak ezen megölő ellensége mindig megvolt, csak hogy ma nyíltan és tartózkodás nélkül lép fel, ezelőtt pedig az egyház világi hatalmától való félelem miatt csak titokban működött. Sőt a jövőre nézve se ámitsuk magunkat hiu ábrándokkal. Ne hitessük el magunkkal, hogy nemsokára eljön az az idő, mikor az egész föld meghódol az ev.-nak és Isten országa büntől és romlottságtól menten fog uralkodni a földön. Mig emberek élnek a földön, addig mindig fogunk találni az emberi szívben irtani és gyomlálni valót. A jó és rossz, a világosság és sötétség közötti harc sohasem fog megszűnni, s az emberiség erkölcsi átalakulásának processusa mind addig tartani fog, mig az emberiség fenn áll.

Igaz, hogy nekünk is szólanak az ígéretek a szeretet és békesség országa felől, melyben a koronás dalnok szavai szerint: „az irgalmasság és igazság elöl találják egymást; az igazság és a békesség egymást csokolják, s az igazmondás a földből esemetézik, . . . hogy lakozzék az Úrnak dicsősége a mi földünkön.“ De ez az ország még nem jött el; az épület, melynek szegletköve a Krisztus, még nincs befejezve. Nekünk tehát K. H.! a kik Isten országáért lelkesülünk, nem szabad ellankadnunk abban az istenes munkában, hogy az ev. isteni ereje áthassa az embereket és Isten országa gyökeret verjen az emberi szívben. Hiszen e munka közben

anyagi érdekeink védelmére és hogy van, e nemzet jelenlegi helyzete is bizonyítja, akkor kell lenni kitarásunknak, erőnknek és lemondásunknak arra, hogy a lelki küzdelmet fölvegyük reggeltől estig, estétől reggelig.

És ott, hol nem erőszak, nem persuázió, hanem a teljes fölvilágosultság, példa, ész és szív útján hódíthatunk: de hódítsunk is! Én, mélyen t. nagygyűlés olyan helyen állok, a mely nekem ezt az önérzetet biztosítja.

Önérzettel, büszkén mondom el — hét püspök vesz körül — Debreczen levegőjét szívom, a magyar protestantizmus fókuszában vagyok. Én a békés küzdelmet fölveszem bátran, határozottan és biztos reménnyel, a győzelemben, üdvözlöm a nagygyűlést! (szünni nem akaró lelkes éljenzés és taps.)

Két levél.

(Vége.)

Kálvin fegyelmezett, Kálvin nevelt, Kálvin lelkipásztori gondot gyakorolt, Kálvin radikális egyház-kormányzó volt, Kálvin törvényalkotó volt. Hanem aztán *szentírásmagyarázó* is volt ám! És itt minálunk mindent akarunk csinálni és nem látjuk sehol a tudományos magyar műveket, a melyek a szentírást hozzáférhetővé bűvárolhatóvá tennék a nemzedék előtt. Egy kettő penészedik a boltokban A külföldi könyvtárak köteteket töltenek meg csupán e munkák *címeivel*. Renan munkáit már második versen fordítják magyarra. És hol van annak csak egy pozitív cáfolata is édes nyelvünkön? Korunk haladása a természettudományok s a modern technika terén ijjesztő hátramaradást okozott valláserkölesi téren, a mi könnyen érthető. Sajtó, irodalom pang, léha, egyik szélsőségből a másikba esik Az államok a militaris-

mus alatt görnyednek, a mi sorvasztólag hat minden irányban s a végén anyagi, erkölcsi krachra vezet. Egyetlen eszköz volna a menekvésre: ismét a szentírás, ez volna az újjászülő erő, az égi kéz, a mely fel tudná emelni az emberiséget. Ez lehelne éltető tartalmat vallásba, iskolába, irodalomba, társadalomba, államba, egyénbe. Akkor kigyúlnának az emberi homlokok felett az isteni Lélek tüzei; az iskolákban a nevelés nem szolgál, hanem az isteni képet viselő emberhez méltó lenne; az irodalomban az emberi szív és akarat titkainak szent fátyola megnyilna a keresztyén genius tekintete előtt és a bárdok eddig nem ismert ifjú bájjal vernék lantjait. Társadalom, állam, ember nem játszana oly retentő kinn a bárány benn a farkast, hanem megismerné, becsülné egymást. Nem lenne alkoholizmus, mert ez csak ott szokott a tudomány állítása szerint fellépni, a hol szegénységet, nyomort talál. És nem lenne panasz sem kint sem bent simoniacus, dologtalan, sybarita lelkipásztorokra.

Im ott a példa a Luther kolossus alakja. A thüringiai parasztfiú, a kolduló barát lángeszét a szentírás termékenyíti meg és szentírás fordítása forduló pont a német irodalomban, — a melynek örök disze — nyelvben, grammatikában, a politikában, a világtörténetben, a költészetben, a vallásban, erkölcsben, a társadalomban, az iskolában. És a jövőben is azok a nemzetek fognak épen kikerülni az olvasztó tűzből, a melyek legtisztában örzendik meg a szentírás letéteményeit, a többi meghal, szolga lesz. A Perrone-féle szentírás magyarázati nézetek ezután termik meg gyümölcseiket.

Mi magyar protestánsok a theologiai műveltségnek gyermekkorát éljük. Keleti fajunkat még mindig nem a reformatio és a tiszta keresztyénség őseréje neveli. Most kezdődik pedig épen faji sajátosságaink kifejlesztése, most volna szükség és alkalom legjobban arra, hogy a gyermek (a magyar

nekünk is szól az Idvezítő biztató szava: „ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon nektek országot!”

De ez a biztató szózat reánk nézve egyszersmind kötelezettség is, hogy kettőzött erővel dolgozzunk. Szükséges most inkább mint valamikor, hogy egyházunk tagjai élő hittel birjanak, mely kifejezést nyerjen életükben és cselekedeteikben is. Szükséges most inkább, mint valamikor, hogy m. prot. egyházunknak minden igaz fia a királyi papság elvéből kifolyólag valódi missiói munkát végezzen és egyengesse az utat mind azok szívéhez, a kik Isten országa után vágyakoznak. Mert tudnotok kell, K. H.! hogy a váltság szükségérzete nem veszett ki, az Istennel való kiengesztelődés utáni vágy most is meg van az emberi szívben és meg is marad mindörökké. A kérdés: „mit tegyek, hogy az örök életet elnyerjem!” felmerül még némely szorongó szívben, mély bűnbánó kebelben, s gyakran épen ott, hol legkevésbé gyanítanak. Tanulmányozzuk tehát az emberi szívet, hogy kipuhatolhassuk, hol ébred fel a váltság és kiengesztelődés utáni vágy, s igyekezzünk összegyűjteni, magunkhoz kapcsolni mindazokat, a kik Isten országa után vágyakoznak. Egyesíteni mindazokat, a kik még Istenről és az isteni dolgokról hallani akarnak, a kik ev.-i ker.-eknek vallják magokat és Isten országában hisznek: a m. prot. egyház minden egyes tagjának ez a hivatása, ez a feladata, ez a kötelessége. Ne gondoljátok, K. H.! hogy ez a munka is a papok feladata volna. Avagy sohasem hallottatok az egytetemes pap-

ságról? Nem tudjátok-e, hogy a királyi papság gondolata már az új-testamentomban kifejezést nyer, s hogy ezt a gondolatot épen a prot. egyház hozta ismét napvilágra a feledés mélységéből, hova a középkori papság eltemette azt! Igen, mi mindnyájan királyi papság és szent nép vagyunk! Mindnyájunknak részt kell vennünk az apostoli munkában, mert mindenkire vonatkozik az apostoli intés: „az Istennek lelkét meg ne oltstátok”. „mindeketek megpróbáljátok, s a mi jó, azt megtartsátok.” Hogy e munkában Prot. Irod. Társaságunk milyen módon és milyen mértékben vegyen részt? azt nem szükség fejtegetnem, hiszen ti mindnyájan tudjátok, hogy az igazság lelkének, a józan felvilágosodásnak hiánya mit tehet: itt fanatikus vakbuzgóság, babona, tudatlanság; ott pedig gunyos kételkedés és vakmerő tagadás a bizonyos eredmény.

E munka kétségenkívül nagy és nehéz, de jutalmazó is. Azért „ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon nektek országot!” Ragadjuk kezünkbe tehát K. H.! az evangéliom világosító fátyláját, s világosítsuk meg azzal az emberi életet. Legyünk azon, hogy az egyház ismét a hit védőbástyája, a vallás-erkölcsi élet ápolója és fejlesztője legyen. Oltstuk be a mi vallásos hitünket az emberi szívbe, hogy az ezen földi életnek minden szenvedése és ellenmondása között szilárdul megálljon egy erkölcsi világrendbe, egy mindenható Istenbe vetett hitben, ki mindent javunkra fordít, s a jónak és igaznak győzelmét ad. Ki kell ragadni az embert az önzésből, a bűnös

faj helyes nevelési, fejlődési irányt kapjon, mert ez a magyar nemzetnek egész életére döntő kihatással lesz. Fájdalom, bibliai műveltségünk még azon a fokon sem áll a fejlődésnek, mint nemzeti művelődésünk. Inkább ez vezet, mint amaz, pedig megfordítva kellene lenni. Milyen magasztos példája lenne a kötelességteljesítésnek, a kor lelke megértésének, ha most kezdenők el azt a munkát, a mi századok múlva tiszteltté tenné a nemzetek társaságában a helyesen nevelt, legszebb sajátágaiban legerősebben kifejlett ifjú magyar nemzetet. E munka a biblia kincseinek magyar nyelvünkön való kiaknázása, a magyar nemzetnek lelki kincseivé szentelése. Legelső, leghalaszthatlanabb cselekedet az volna itt, hogy a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság vegye revízió alá alapszabályait és a 25. §. a) szakaszának 4-ik pontjával tegye be ezt a Társaság feladata gyanánt: „Külföldi tudományos, teológiai, különösen exegetikai munkák átültetése, vagy hasonló eredeti magyar munkák kiadása.” Ez volna szerintem a mi jobb jövőnk egyik alapköve.

És nem az a projektans nézet, a mit e lapok hasábjain Exul jegyű cikkezőnk felvetett, hogy t. i. a lelkési hivatal megszilárdítása céljából egyházi adózásunk ne a helyi viszonyokhoz képest alakíttassék át az igazságnak és szeretetnek megfelelőleg, hanem centralizáltassék az egyetemes egyház egyetemes céljához, egyetemes viszonyaihoz képest és mivel így a lelkészeket nem az egyes gyülekezetek fizetik, hanem az egyetemes egyház, sem nem az egyes gyülekezetek képezik, hanem az egyetemes egyház, tehát válassza is a gyülekezetek számára az *egyetemes egyház képviselője: az egyházmegyei közgyűlés*, és az egyetemes egyház minden lelkészt *„egyenlően”* fizessen, t. i. *„teljesített munkájokkal arányosan”*. Ez lesz a *következetesség*. Ez szünteti meg az immár tengerként (egy egész kerü-

ltre) eláradott simoniát. „a kálvinista eszményi választás szabadság folytán a lelkészválasztásoknál teljes mértékben dühöngő anarchiát”, a választási „törvények ellen feltámadást”. A lelkészt ez veszi ki biztosan a demagogia, a tanulatlan tömeg kezéből, így nem lesz azoknak játéklabdája, ad normam *tanító-kantor választás*, a mely a *presbyteriumban* történik és pedig szépen, simán, vesztegetés és zavarok nélkül. Idézi a maga nézetének támogatására Bézat, Kálvint, Geleji Katonát is. Sőt elrettentésül, az eddigi eszményi szabadság mellett való következetes megmaradás képe gyanánt tünteti fel az ultra liberális és demokratikus néhai papmarasztást. Ennyi reform-gyermek szerencsés elszülésére azonban maga is elég gyengének találván vajdó egyházunk egészségi állapotát: jónak látja a státiók tartását s egyelőre csak a lelkészválasztások centralizálását óhajlja munkába venni, azután pedig nem kételkedik az egyetemes egyházi adózás- és egyenlő lelkési fizetés reformjainak világra hozatalára orvosi harapófogót sem alkalmazni. Azt hiszem, van még annyi nyugodt ítéletünk, hogy eféle orvosi experimentációknak (semmilyeneknek sem) tesszük ki betegünket. Mert nem az orvos urak zsebéről, sem a gyermekek életéről, hanem az anya életéről és egészséges lábra állításáról van szó legelső sorban. Ott, a hol a hívek legnagyobb részét az öntudatos meggyőzés ereje köti az egyházhoz, a hol az egyház életereje magas fokon áll, — mert tagjai nem azért keresztyének és reformátusok, mert református lelkész keresztyézte érte őket — itt még talán inkább megengedhető volna eféle experimentum szükség esetén, — de itt is csak *„talán inkább???”* három kérdőjellel — de itt meg nincs rá semmi szükség. Azonban egyházunk mai egészségi állapota, valamint az állam és társadalom nézetellenkezései idejében — a mikor amabban centralistikus, emebben meg az ellenkező hajlam dominál — a fentebb jelzett experimentációk menthetetlenül kivennék az élet-

tétlenségéből, szent tűzzé kell élesíteni keblében az isteni szellem szikráját, hogy megtanulja az ő erkölcsi életfeladatát betölteni, s minden földi dolog felett az örökkévalót keresni. Az egyháznak hit és bűnbánat által létre kell hozni minden emberi szívben a lélek üdvét, hogy az ember a világ zajában el ne vesszen, hanem mint Isten országának polgára, boldog legyen a Jézus Krisztusban. Be kell hatolni a nép életébe, fel kell használni minden eszközt, mit a társadalmi viszonyok nyújtanak, hogy a kitűzött célt elérhessük. Gondoljuk meg, hogy az istenitisztelet látogatásával még nem tettünk eleget vallásos kötelességünknek, hanem ki kell menni az életbe, élére kell állani mindegyik közhasznú törekvésnek, az ev. isteni erejét be kell oltani a társadalomba, hogy az átalakuljon és vallásos irányt vegyen. Így lassanként a közös munka megtermi közös gyümölcsét. Így a ker. hitnek és szeretetnek hatalma által a világ erkölcsi fogyatkozásai lassanként elenyésznek, az erkölcsiségnek és vallásos érzületnek új folyamai támadnak, s meg fogják termékenyíteni az egész életet.

De K. H.! ha az ev.-i munkában részt akarunk venni, szükséges, hogy a hitbuzgóság lelke éljen mi bennünk; szükséges, hogy Isten szóljon hozzánk és hívjon el a munkára. Hallottátok-e Istennek ily szavát, mely küldött, mely hívott volna titeket? Hallottátok-e azt a magányban, midőn távol a világ zajától, a vallásos lélek egészen áthatva érzi magát az Isten fenségese jelenlététől? Hallottátok-e az imában, midőn a sziv Istenhez kiált, tőle kér segílyt és kegyelmet, lelki békét és

vigasztalást, hallottátok-e a lelkiismeretben, mely vádol és büntet, felment és jutalmaz? Hallottátok-e főképp a Jézus Krisztusban, ki egész teljességében kijelentette a mennyei Atya akaratát? Oh, ha Istennek ily szava sohasem esendült meg füleinkben, ha sohasem éreztünk nemesebb fellángolást, elragadtatást: akkor a Krisztus egyházának nem vagyunk igaz tagjai. Nekünk K. H.! ha e munkában részt akarunk venni, hinnünk kell Isten országában; hinnünk kell az igaznak, jónak erejében és győzelmében. E hit nélkül a siker biztos reményével nem működhetünk. E hit nélkül karunk ellankad, lelkünk szárnyai megbénulnak és mi visszaesünk a köznapiság porába. E tekintetben is az Ur Jézus legyen a mi példányképünk. Ő hitt az Isten országában és e hitét a legmostohább körülmények között is megtartotta. S vajjon csalatkozott-e hitében? Nem K. H.! A keresztyén egyháznak kétezer éves multja kiáltó bizonyosságot tesz e hit igazsága és jogosultsága mellett. Szilárdul ragaszkodjunk tehát Isten országának előhaladásába, — az emberiség erkölcsi tökéletesedésébe vetett hithez. Legyünk állhatatosak abban a hitben, hogy a válság szükségérzete az embereket mindig ösztönözni fogja arra, hogy az Istent keressék. És ebben a hitben örömmel és fáradhatlanul dolgozzunk Isten országának felépítésén, megnyugvást és lelkesedést merítve Ildvezítőnk eme nyilatkozatából: „Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon nektek országot!” Amen.

Petri Elek.

erő mai quantumát is az egyház testéből, még pedig ép azokból a tagokból is, a kikben még van ilyen élet-erő, mert ha *ép az egyetemesen keresztülhajtott és az egyén anyagi erejéhez mért egyházi adózás megteremtése után vagy előtt vennők el a nagy terheket kapott egyének lelkesválasztási jogait*: hiába tartaná az orruk elebe Kálvint, Bézát, Geleji Kátont, mert ezeknek írásaiban nem találna feleletet arra, a mit híveink mondanának és eselekednének akkor, a mikor tanítót, kántort választhatnának, ha presbyterium útján is, lelkészt azonban nem. Mindennek van ám határa, még a következetességnek is, mert a mely következetesség emitt következetesség, amott a legnagyobb következetesség és hiba. Határa van még az Exul következetességének is, mert ha egy mérték alá veszi a lelkészt, tanítót, kántort: miért nem választatja a lelkészt is a presbyterium, vagy megfordítva a tanítót s kántort az egyházmegyei közgyűlés által? Hát azt meg tudná-e nekem mondani Exul, hogy a tanítókat s kántorokat miért nem avatják fel kéznek főre tétéle által, mint a lelkipásztorokat? Hát az micsoda következetesség, hogy egy egész egyházkerület lelkészeit (nem tudnám melyiket, de nem is vagyok rá kíváncsi) alig egynehány kivételével simoniával vádolja meg és akkor azt mondja, hogy vegyük el a lelkészválasztási jogot a többi kerület gyülekezeteinek tagjaitól is. Lássá kérem: ezek csinálják a zavart, meg a hozzájuk hasonlók, a kik torokon, lakadalmakon, meg — a hol még adódik alkalom — szüretéken, meg István bátyám, János bátyám-fele névnapokon élnek a testvériség, egyenlőség, szabadság szentháromságának s gyakorolják a cura pastoralist, a hol aztán aféle jelenetek is fordulnak elő, hogy „rittunk, esőkolóztunk, István bátyám beverte a János bátyám fejét...”, meg mit én tudom. Az ilyen jó madarak az okai annak, hogy midőn a választás várva-várt korszaka beüt és a candidandusnak collegiumi bizonyítványai nem állanak arányban egyéb talentomaival: a részben elrontott nép előcsahosai esperes, püspök előtt verik a mellüket, hogy így meg amügy?! S mindezt miért, kiért, vagy kinek ösztönzésére? Találja ki, a ki akarja. Akarja tudni, miért nem becsülik a lelkészek *egy részét*? Azért, mert azok a lelkészek sem becsülik magukat. És ugyan mi hát itt a teendő? Kevésbé éles eszemmel akárhogy ürgetem-forgatom: ismét csak oda jutok, hogy ha ezeknek az uraknak a hibájáért a gyülekezetek tagjaitól vesszük el a lelkészválasztási jogot ma: ezzel olyan olajat öntünk a tűzre ma, a mitől nemhogy a lelkészi állás szilárdul meg ma, hanem meggyúladnak a lelkészi állásnak és egyházalkotmányunknak összes gyülekező részei és e mellett ezer meg ezer ártatlan derek egyháztag keresztényi jogát vettük el, a mi megtorlás, talio, megszegyenyítés, csak dacot, elkeseredést, praktikákat nemz, a melyektől a lelkésznek élete még keservesebb lesz, mint eddig volt. A napokban volt alkalmam e téma felett négy római katolikus lelkészszel eszmét cserélni. Mielőtt én csak egy szót is szoltam volna e téma felől: egyikök reá terelte a beszédet s nem győztek eleget panaszkodni a miatt, hogy híveik folytonosan denunciálják őket az érseknél, úgy hogy minden lépésökre vigyázniok kell és tele van keserűséggel az életük a híveikkel való ilyen huzalkodások miatt; e mellett a hivatalok betöltésénél szereplő protectióról is tudtak beszélni eleget. És ez a természetes lefolyása a dolognak. A túlfeszült gőzgép ott szakad szét, a hol leggyengébb. A katolikus lelkészi állásokat legtöbbször esetben a püspöki szék, egy szóval felettes hatóság és nem népválasztás tölti be. Természetes, hogy az elégtelenség, a bármi ok miatt kiűtött

surlódás gőze arra szabadul, a merre a dolog nyitját találja. Tehát a hívek ilyenforma logikával szónokolnak a püspöknek: „Te adtad nekünk ezt az ilyen-olyan pástort, ilyen meg olyan hiba van benne, vigyed, nekünk nem kell, adj nekünk másikat, mert különben így meg amügy“ s mit én tudom (a minthogy itten körül egy katolikus faluban vagy négy évvel ezelőtt szolgabíró, esendörtség, katonaság segédlete mellett paposkodott egy katolikus kollegánk). Míg hogyha a község maga választja magának a papot: jól tudja, hogy övé érte a felelősség is. Cseberből vederbe esnénk az ilyen „gyakorlati“ experimentatióval. Nemesak a denunciatiók ajtai nyílnának meg (a mit sem püspökeink, sem espereseink nem köszönnének meg), hanem a simonia egy más fajta és tán még esúnyább alakban ütné fel fejét, a mit úgy hívnak, hogy *nepotismus*. Tisztelem a paplányokat és fiukat, de nem óhajtom, hogy az egyházmegyei közgyűlés tegye meg őket papnékká és papokká sem a saját, sem a köz érdekében, mert az ilyen rendi szerkezet téltenségre, tunyaságra szoktatja a szellemi javak előállításait. Még azon az egyetlen gyakorlati alapon sem védelmezhető ez a szerkezet, a mely a karok és rendek szerkezetét bizonyos esetekben kívánatosá teszi, hogy t. i. az egyének belső erkölcsi értéke határozza meg állását a közben s ezt az értéket legilletékesebben kar- és rendtársai tudják megbírálni; mert hiszen nálunk a lelkészjelölt értékét a lelkészképességi vizsgákon rég elbírálták a legilletékesebb bírálók: professorai és a teljesen illetékes vizsgáló bizottság és minél több hasonló értékű egyén közt választhat a gyülekezet: annál jobb a közérdekre nézve. És e tekintetben mostani választási törvényünk egészen helyes. Kérdezze meg ezeket akármelyik sociologustól, vagy üsse fel akármelyik kézikönyvet és gyűrje be azt a lapot. — Hanem igenis tiszteltté, tekintélyessé, erőssé teszik a lelkészi állást ezek a dolgok: *műveltség, munka és ezeknek alapja: a lelkipásztorok nevelése és mindezeknek alapja: a szentírás*. Exulnak is az a baja, hogy a Kálvin, Béza szavait, eljárását nem hasonlítja össze a szentírással, így aztán csak szavakat idéz, de nem látja a célt, mert a reformátoroknak célja az volt, hogy a szentírás *principiumainak* tegyenek eleget a gyakorlati életben. De nemhogy a célt látná, kevesebbet sem lát; „vagy az okot nem le í vagy fiát“, a mint már fentebb is láttuk.

A reformátorok a szentírás principiumait akarták biztosítani úgy a rendi (klerikalis), valamint a kezdetleges anarchikus szerkezet egyoldalúságainak kikerülése által. A rendi szerkezet visszavezetett volna a megmerevítő katolikus egyházba, a mely mindent egy kaptára szorít; az anarchia mellett szellemi javakat előállítani nem lehet. Hányja a hab őket, hogy melyik oldalról nem égetnék meg az emberi huncutság miatt a szájokat; de bizony arra a corollariumra jutnak el, a mit azóta több kevesebb eloquentiával elsónokoltak már ezerek, hogy t. i. az ember mennyei polgárra is tud fejlődni, álatá is tud sülyedni; tehát mind a két tehetségére számítva kell vele bibelődni, vagy sehogy. Vizsgálódnak hát az aposzlok és evangyelisták felfogása és eljárása körül s igen helyesen; bár mint okos emberek jól tudják, hogy csak caeteris paribus járhatnánk el egészen az aposzlok járszalagján és rámaján, mert a más idők és más más helyi viszonyok már az apostoli korszakban más más intézkedéseket követeltek, mást akkor mikor sektáslódás még nem volt s mást mikor már volt, mást Jeruzsálemben s mást a töle roppant távolságban levő Rómában, mást akkor, mikor még a szentlélek nem töltetett ki (Csel. 1, 12—26) mást, miután

már kitöltetett (Csel. 6, 2-4.) mást Krétában, a hol a presbyteri tiszt első izbeli betöltéséről van szó (Tit. 1, 5.), mást Efesusban, a hol régóta voltak presbyterek (Csel. 20, 17.), a hol tehát már a későbbi új választások esete a szempont (I. Tim. 3, 1. k.). Egy dolgot azonban feltétlenül respektáltak az apostolok az első apostolválasztástól elkezdve a gyülekezeti élet legfejlettebb korszakáig, a mikor a sektáskodás már javában dühöngött t. i. a *gyülekezetek községi életét, a községi szabad választást*. Jézus gyülekezeti organisatiót nem hagyott reájok, sőt még a keresztségnek és úrvacsorának is, mint a híveket összetartó köteléknek nem Jézus kifejezett parancsában, hanem a község öntudatában és az apostoli praxisban van az alapja (P. o. a keresztség szertartása Péter indítványára lett összekötő kapocs), olyformán, hogy a tanítványközség a szentlélek vezetése „megtanítása” alatt jutott azon tudatra, hogy úgy a keresztség, mint a kenyér megtörés és a pohár szentiségének megisméltése Jézusnak inteniójával egyezik s ez van kifejezve az u. n. szerzetési ígéknek az evangyeliomokba betételében is. Az apostoli praxis mutatja azt is, hogy az apostolok a Jézus inteniójának felismerése következtében jártak el akkor is, mikor a községi életet és a tagok szabad választási jogát tisztelték. Mt. 23, 8—10. 20, 25—27. mindenféle primatust, rendet kizár. A messiási község a messiási teljhatalom törvényes örököse a mit az ember Fia (Mt. 9. 6.-ban) magának tulajdonit, (V. ö. Mt. 18, 15—18.) Mt. 18, 19. 20-ban saját személyes jelenlétét, jelenlétének megszentelő erejét igéri meg a messiási községnek, a mit ignorálni nem szabad (v. ö. Ióél. 2, 27. Ex. 20, 24.). Így fogta ezt fel Pál is Róm. 12, 5.-ben, 1 Kor. 12.-ben, a hol a korinthusi gyülekezetet: a „J. Kr.-ban megszentelteknek” nevezi; 1. Kor. 12, 12. k-ban, mely szerint a község a Krisztus teste s abban egyik tag a másikkal legbensőbb szerves összefüggésben van, v. ö. Ef. 4, 12. 16.

Ehez képest jártak el a községi tisztek betöltésénél. Azt hiszem mindenki elengedi a Csel. 1, 13—26. magyarázatát e helyen. A dolog különben is egyszerű. Százhuszan voltak jelen férfiak, nők, apostolok, tanítványok vegyest vagyis az akkor létezett jeruzsálemi hitközség azon a gyülekezeten, a melyen Péter — az apostolok szája — jól tudva, hogy sem neki magának, sem apostoltársainak nincs joguk a Judás halála miatt üres apostoli tisztet betölteni kiegészítés — cooptatio — által: indítványt tesz a választásra nézve, a község megfontolja elfogadja s választ öszövetségi szokás szerint (v. ö. 1. Krón. 24, 5. kk. 25, 8. kk. 4. Mós. 34, 13. Jós. 14, 2. 18, 2.) sorsvetéssel (a mi a szentlélek kitöltése után elmarad a választásoknál). Választ pedig azok közül, a kik *személyes közvetlen ismerettel bírtak Jézus személyéről, egész életéről, munkájáról, mint szem és fültanúk* (v. 22.). Az első igehirdető választásánál tehát három követelmény volt: 1. a *helyes előkészítés belülről* (v. 21. 22.), 2. a *rendes meghívás kívülről* (v. 23. 24.), 3. a *legmagasabb megerősítés felülről* (v. 25. 26.). Ép ezt a nyomot követte Kálvin Genfben, a mikor a lelkészi kar a belső helyes előkészületről meggyőződve ajánlotta a megválasztandót a községnek s a község, ha a bemutatott megtetszett neki, elfogadta lelkészül. Hogy a tanácsnak is volt beleszólása, az az idők, viszonyokból könnyen érthető, de denique a gyülekezet választott, tehát ép úgy mint az apostoli első választásnál, nők is. Ma a genfi lelképásztorok vizsgálatát vizsgáló bizottság teljesíti, tehát ez a princípium is megvan, úgyszintén a népválasztás is az illető

detailokkal, a miket a törvénykönyvből ismerünk, ha ugyan Erdélyben valami specialitás nem complicálja még az eljárást. Béza is azt hangsúlyozza, hogy a lelkészek a nyájra kelletlenül ne tukmáltassanak, sem a keresztyén hatóságok zsarnokságot ne hozzanak az egyházba, a mi bizonynyal megtörténnék, mihelyt valakit szabad tetszésökből, a közönség beleegyezésének mellőzésevel hívnának a közszolgálatra. Már pedig, ha a gyülekezetbeli presbyterium, vagy pláne a gyülekezetten kívül álló testület választ: ez történik meg. Ez olyan világos mint a nap. Kár volt rá ennyi szót is vesztegetni.

Az apostoli gyülekezetek fejlődésének korában, mikor p. o. a pásztori leveleket írta Pál, már fellépett a sektáskodás. Tehát ezekkel szemben Pálnak, valamint paedestinatio dogmája elmélyül, úgy egyházkormányzati intézkedései is a tanbeli tisztaság megőrzése végett más nuanceot kapnak. A pásztori levelek tendenciája a tudomány tisztán tartásának biztosítása, hogy t. i. ne lépjen fel boldog boldogtalan tanító gyanánt a községben, hanem Timotheus, valamint Titus s általában az apostol-tanítványok megbízható embereket keressenek ki, a kik megfelelnek a Csel. 1, 22.-ben feltett kelleknek. E végből per longum et latum elsorolja az episcoposok kellekeit Tit. 1, 6 kk.-ban, valamint I. Tim. 3, 1 kk.-ban. Tehát Pál épen nem a választási jogot, hanem a lelkészekben megkívántató kellekeket, szóval a lelkésznevelést feszegeti. Mindezen előkészítő eljárás után, a mi az apostol-tanítványok dolga volt s megfelel a mi theologiai előkészítésünknek és segédlelkészi munkáknak; a gyülekezetek, ha kifogás nem emeltetett az illetők ellen, episcoposoknak választották őket. Tehát csak látszólagosan jártak el önállóan az apostol-segédnek. Az ítélet a gyülekezeteké volt, az apostol segédek a tantisztaság kellekét bírálhatták el csupán. Ugyanaz a detailoktól eltekintve a mi eljárásunk is. Annyira közönséges dolgok ezek, hogy szinte restel az ember rólok e hasábokon beszélni, de úgy látszik muszáj. Csak arra vagyok bátor kérni az általam különben igen tisztelt indítványtevő atyafiakat, hogy ha ily rendkívül extravagáns indítványokkal akarják meglepni a publikumot: *előbb tudakozzák meg az egész szentírást, vagy pedig adják át előbb indítványaikat egynehány higgadt ítéletökről ismert férfiaknak és csak ha jól megvan emésztve: akkor hozzák publikum elé*. Egész jóakarattal mondom ezt, mert különben egyházi lapjaink hasonlítanak — Kemény Zsigmond találó szava szerint — a Szent Márk orosz-lányának torkához azon különbséggel, hogy Velencében egy oroszántorok volt, hová az elégületlenek vádaikat bevethették, míg Magyarországon több torokba omlik az intézmények elleni denunciatio. Ilyen absurdum az a mód is, a meiyiel a lelkészi fizetések kérdését akarja megoldani. Egyik helyen azt követeli, hogy a teljesített munkával arányosan fizessék a lelkészt, a másik helyen meg azt kívánja, hogy egyenlő fizetést kapjon Magyarországon minden lelkész. Vagy egyik, vagy másik lehetséges, de a kettő egyszerre nem. Az alternativa első részének híve vagyok és híve minden becsületesen gondolkozó ember, a másodiknak híve csak socialista lehet, ott is a legvadabb, mert a socialistáknak gondolkozni tudó és szerető primipilusai elismerik, hogy jogfosztást elkövetni nem lehet. Már pedig a gazdagabb gyülekezeteknek és lelkészi állásoknak kifosztásával járna az egyenlő lelkészi fizetés; a mit esakis kisajátítással annuitásokkal és a többi, lehetne igazságosan és szeretettel megoldani. Ez pedig oly rendkívüli súlyos új adókövetéssel terhelne meg egy pár nemzedéket, hogy ennek keresztülvitele

igazságtalanság volna és szétrobbantaná az egész ev. ref. egyházegyetemet. Egyébiránt az e féle *egyetemes* kalkulusokra vonatkozólag a sok beszéd helyett ajánlom figyelmébe a Leroy-Beaulieu Pál „Új Socialismus” című könyvének olvasgatását.

És még egyet. Isten országa immanens mozgató erővel bír (Mk. 4, 26 k.), ez erő principiuma a Jézus igehirdetése, a mely új s Isten életéhez hasonló életet követel Jézus választottaitól. Ez élet jellemvonásai közt ott van a *türelem* (Mt. 10, 22), sőt folytonos *keresztviseles* (Mt. 10, 38) a bűnös embervilágtól származó szenvedésekkel szemben; az *imádkozás*, a *vigyázás* (Mk. 14, 38) és a folytonos *tiszta öntudat* lelki józanság élete, mely az Úr visszatérésére minden pillanatban várakozik (Mt. 24, 42—44. 25, 1—13) a kísértetek közt; vagyis a *hűség* a nagy és kicsiny dolgokban egyaránt „A ki hív a kevesen, a sokon is hív az és a ki a kevesen hamis, a sokon is hamis az” (Lk. 16, 10—12). Ne feledjük el a Timotheusnak adott intést sem: „Az egyházi szolgák, a kik jól forgolódnak, *kettős* tisztességre méltóztatnak, főképen pedig azok, a kik munkálódnak *Isten beszédében* (év *lóγῳ*) és *tanításban!* (διδασκαλία). Mert ezt mondja az irás: a nyomtató ökörnek ne kösd fel a száját és méltó a munkás az ő *jutalmára.*” (1. Tim. 5, 17. 18.)

Csánki Benjámín.

KÖZÉLETÜNK.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság Debrecenben.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság diszkyülése a hozzá kötött magas várakozást jóval meghaladó fényes sikerrel nyílt meg és folyt le szept. 20-án Debrecenben a protestáns eszmékérvényesülésének, szabad terjedésének ez öt metropolisában. A megelőző napon legnagyobb részben már megérkezett s a vendéglátó város és ref. egyház által méltó ünnepélyességgel fogadott nagyszámu és előkelő vendégeknek igaz örömmel nyitá meg Debrecen kapuit és szívét, melyben az érkező irodalmi társaság nem a vélt hidegséget, de a vallásos és hazafias lelkesedés hevét, lángolását találta. Nyolcz órakor a nagytemplom hatalmas boltívei fogadták az illustis társaságot s megkezdődött a bensőségteljes, lélekben és igazságban világoskodó istenitisztele. Az egységes érületbe olvadt áhitat fohászokadását — a felszárnyalt énekek elzengése után — Gyurátz Ferenc evang. püspök ihletett imájában küldé a magasságos színe ele, mely után Petri Elek hirdette az evangélium fundamentumán álló magasabb világnak, az isten országának megvalósulását és örök érvényesülését Luk. XII. 32. alapján tárcarovatunkban egész terjedelmében közölt tartalmas, szép beszédében.

A nagytemplomból a főiskola dísztermébe vonultak a társaság tagjai és a mély érdeklődéssel eltelt helybeli közönség. Az elnöki asztalnál hét püspök, Hegedüs Sándor a társaság alelnöke, gr. Dégenfeld József főispán egyh. ker. főgondnok és Simonffy Imre polgármester a debreceni egyház főgondnoka foglaltak helyet, az elnöki emelvény közelében ültek Hegedüs Sándorné és leánya, továbbá a debreceni nőegyletek, jótékony nőegylet, vöröskereszt és Fröbel-egylet vezetői.

A diszkyülést Gyurátz Ferenc püspök nyitotta meg. Beszédében, melyet szintén bemutatunk, megindítóan tolmácsolta a prot. irodalmi társaság mély fájdalmát a nagy

veszteség fölött, mely Ő Felsege Erzsébet királynénak, a mi valódi védasszonyunknak tragikus halálával érte egész nemzetünket; indítványozta, hogy dicső emléke a társaság jegyzőkönyvében is megörökíttessék. Midőn beszédében Debrecen meghívására tér, mely a társaságot ezuttal ide szólítja, mintegy kibontja a protestáns irodalmi társaság lobogóját a maga nagy és magasztos programjával, a vallásos és egyházas élet erősítésének, a multakban gyökerező protestáns tiszta öntudat ápolásának, tovább plántálásának nagy elhatározásával és e magas programnu zászlót oda plántálja ezuttal a nagy küzdelmek árán annyi szellemi diadalt nyert, a nagy tusák próba tüzeben fölavatott s ha kell új új mérközésre is elég erős Debrecen védsáncaira ama földre, mely a mult idők nagy alakjainak annyi tanulságos és emelő példaadásával tanít és buzdít ma is a protestantismus és hazaszeretet munkáinak tovább vitelére. Így vezetvén le Debrecen multjából öröklött nagy missiójának jövőbe néző jogát és nagy szerepét: nem esoda, ha beszéde a hatás legfelsőbb méreteit is túlhaladta s igaz hatását serkentő erejében is kimutathatja. Beszédének ereje, mint merész építmény ivezetének ereje éppen az összehajló ivekre neheztelő teherben — abban a történelmi igaz kapcsolatban rejlik, mely a két protestáns egyház hiveit a multban is közös szenvedésre és közös erőfeszítésre hívta s a jelen nehéz időkben rájuk neheztelő teher ma is ezen kapcsolatra kötelezi és ha ily kapcsolatra kényszeríti, akkor az óriási súly nem elnyomo hatású, de tömörítő és éppen erősítő leend. Így hívja föl munkára a protestáns erőket, így nyitja meg az irodalmi társaság diszkyülését. Nem esoda, ha beszédével magokat a szíveket is megnyitotta és kitörő lelkesedést, igaz tetszést támasztott, viharos éljenzést keltett.

A gyülést megnyitó püspök díszelnökököl kérvén föl Kiss Áron püspököt, gróf Dégenfeld Józsefet és Simonffy Imre polgármestert, a fölkért elnökség nevében Kiss Áron püspök válaszolt az ő ösmeretes bensőségével, megköszöni az elnöknek Debrecen város iránt nyilvánított elismerését és megtisztelő szavait, egyzsersmind a tisztántúli egyházkerület, a debreceni egyház és Debrecen városa nevében meleg hangon üdvözlí a M. P. I. Társaságot.

Ezután Hegedüs Sándor keresk. miniszter mondá el méltó érdeklődéssel várt és fogadott nagyszabásu, termékenyítő erejü. remek beszédét. E beszéd nemcsak feledhetetlen hatásu volt, de a maga erejével tette hívó sőt tetteröt osztó és közlő vala. E beszéd csupán foglalóul, zálogul vette a megindult hallgatóság könnyeit, de annakutánna az erős szándok és marandó lelkesedés müveit várja tölünk, a közös nagy munkában. Világosan beszélő példákkal illusztrálta az egyéni és társadalmi életnek, nehéz lázas, de mindenkit kötelező harcát, soha nem szünő versenyét, mely mindnyájunkat kerlelhetlenül hajt és serénységre kényszerít, mar a mindennapi ugyszólván kis dolgokért is, melyek csak a testi élet és külső jólét föltételei csupán és ekkor vajjon a lelkiekben az erkölcsiekben, tehát a nagyobbakban tételnek maradhatnánk-é? Tételnek maradhatnánk-é épen itt, hol a jövendő meghódításáért foly a harc, az Isten országa megalapításáért fölépítéséért foly a munka és küzdelem? Hiszen itt, épen itt vár reánk a nagy, kötelező, serény küzdesre, fáradhatatlan birkozásra hívó föladat, az erős kítartó szándék fegyvereinek fölövezése. De az eszményieknek és erkölcsieknek ily elszánt szolgálata még inkább számon kéri a céltudatos munkásság föltételeit, melyek nélkül nincs szó sem igaz és teljes sikerrel,

diadalról. E föltételeket, az anyagi támogatás eszközeit meg kell hát adni első sorban az előharsognak, a protestáns egyház munkásainak a tanároknak, lelkészeknek és tanítóknak, mert a mezők liliomai is csak enyhe légben, alkalmas talajban virulnak, s az ég madarai is csak ott zengenek, hol táplálékukat és életföltételeiket megtalálják. E beszéd intő, tanító, világoskodó és lelkesedést árasztó vala, mely csakis természetes viszhangul kelté a viharos tetszést és hosszas eljenzést.

Beszédére Gyurácz Ferenc elnöktársa válaszolt, találó szavakban tolmácsolva Hegedüs Sándor harmonikus buzgó szolgálatait a trón, haza és egyház iránt, köszönetet mondván a példás áldozatkészségért is melylyel ő most is 500 frt összeget ajánloti föl éppen a most elhangzott beszédében indítványozott bibliai lexikon kiadása költségeire. Ezután Szóts Farkas társulati titkár fölolvassa évi jelentését, melyért neki köszönetet szavaztak.

Ezután Balogh Ferenc theol. tanár nagy hévvel előadott s osztatlan figyelemmel hallgatott tartalmas beszéde következett: A reformatio és a magyar nemzeti szellem egymásra való hatásáról. A nagy hatást keltett beszédben a multak tengeréből hozott igaz gyöngyöket, eesetlven őseink áldozatkészségét s ebből kifolyólag a mi kötelességeinket is.

Ezek után Szabolcska Mihály tomesvári ev. ref. lelkész, költő pap gyönyörködtette s hangolta derűtségre a társaságot szívből jövő, szívhez szóló költeményével. Végül a nagygyűlést Hegedüs Sándor kereskedelemügyi miniszter társelnök zárszava rekesztette be, a közönség figyelmébe ajánlván a társaság létének egyik célját is: a verbuválást és pedig minthogy az általános véd-kötelezettség nincs kimondva, a jelentkezők mint önkéntesek léphetnek az egyesület kebelébe.

Folytatólag következett a tagok közgyűlése. És pedig Szóts Farkas budapesti theologiai igazgató, a társaság titkára olvasta a társaság számadásáról, vagyion kimutatás s költségvetéséről szóló jelentését. Mely szerint 1898 év végén bevétele volt 4633 frt 19 kr.; kiadása 4388 frt 52 kr. Maradvány 244 frt 67 kr. Károli alap állása 1898 december 31-én 1499 frt 20 kr. Herceg szöllősi kanonok alapja ugyanakkor 394 frt 24 kr. Bibliai lexicon 50 frt. Szász Domokos alapítványa 1000 frt.

A társaság vagyionkimutatása: részint értékpapirokban (20,300 frt); részint takarékpénztárban (1573 frt); részint tagok kötvényeiben (30,450 frt); részint végre készpénzben (777 frt 80 kr). Összesen 53,000 frt 80 kr.

A kiadványok forgalma növekedett; tiszteletdíjat adhatott a társaság; Monogonia, Koszorú 5000—5000 példányban kelt el. A tőkéből 20,000 frt van befizetve; hátralék 8000 frt; Hegedüs Sándor miniszter Kálvin Institutiója fordítására 517 frt, egy bibliai lexicon kiadására pedig 800 frt honorariumot adományozott; ezen kívül fizette a népies kiadványok írói díjazását s hasonló célokra 4000 frtot adott.

A társaságba 134 új tag lépett; Sárospatak 22, az abauji egyházmegye 32 taggal.

A gyűlés elösmérését fejezi ki a titkári jelentésért s örvendetes tudomásul szolgál a társaság szilárdulása.

Táviratilag üdvözölték a társaság nagygyűlését: Darányi Ignác földmiv. ügyi miniszter; Zsilinszky Mihály közokt. államtitkár; Poszvek Sándor, Bancsó Antal, Jausz Vilmos.

Gyűlés után társasbéd volt az „Arany-Bika” szálloda dísztermében. Impozáns képet nyújtott a jelen-

levők rendkívül nagy száma. A felköszöntök sorát Hegedüs Sándor miniszter nyitotta meg, éltetvén a királyt; aztán Kiss Aron püspök lelkes szavakban emelte poharát Gyurácz Ferenc elnökre; Gyurácz Ferenc Debreczen város közönségét s Simonffy Imre polgármestert éltette; Simonffy Imre Hegedüs Sándort; K. Tóth Kálmán Hegedüs jelenlevő nejét köszöntötte fel; Hegedüs Sándor elmes toasztjában Debreczen polgáraitra, hölgyeire s a város fejlődésére s boldogulására üritette poharát; Balogh Ferenc a vendégekért s Szóts Farkasért; Kun Béla joghalgató az ifjuság nevében a miniszterért s a vendégekért üritették poharaihat. Zelenka Pál püspök s végre Ujfalussy Béla a hét püspököt éltete.

Délután a társas ebéd után a város nevezetességeinek megtekintése következett, mire Hegedüs Sándor miniszter az esti vonattal vett bucsut Debreczentől. Este igen szépen sikerült dalestély volt a Bika dísztermében gazdag műsorral, melyet tánc rekesztett be.

A jelenvoltak közül felemlítjük a következőket: Hegedüs Sándor miniszter, Bernáth Elemér kir. táblai elnök, gr. Dégenfeld József főispán, Simonffy Imre polgármester, Szász Károly, Gyurácz Ferenc, Bartók György dr., Kun Bertalan, Zelenka Pál, Antal Gábor, Kis Aron püspökök, Petri Elek, Szóts Farkas budapesti theol. tanárok, Rázsó Gyula alispán, Dob-jacky Sándor üzletvezető; az ág. ev. s ev. ref. esperesi kar, debreceni főiskolai tanárkar; Dokus Gyula kamarás; Dókus László megyei főjegyző, Juhász Mihály hődmező-vásárhelyi főgondnok, több más egyházi s világi kitünőségek.

J. L.

NEKROLOG.

DOB RAY FERENC.
1822—1899.

Az Urnak egy hű és igaz munkása dőlt ki ismét sorainkból. Egy tiszteletreméltó alak, a kit mi becsületes lelkéért s meleg szívéért igazán szerettünk. Csendben, minden nagyobb zaj nélkül folyt le munkás élete; telve nemes ideálmussal, küzdve 43 éven át a fenesi gyülekezet körében azon szent meggyőződéssel, hogy a kötelességek hű teljesítésében van az embernek leg-méltóbb jutalma.

A mi Dobray Ferenc bátyánk azon régi szabású emberek közé tartozott, a kiknek főjellemvonásuk volt a szilárd hit, önvisélet és erkölcsökben a puritán egyszerűség, nyílt szív és nemes őszinteség. A ki őt csak egyszer is látta s vele időzhetett, az legott megszerette. Minden képmutatás és mesterkéeltségnélküli ember volt, a ki épen egyszerűségével s őszetlen magaviseletével hódította meg szívünket.

Ez a nemeslelkű férfiú, a kinek tisztas alakján szívesen nyugszik meg most a mi emlékezetünk, született Darvas községben, 1822 július 23-án, ároni családból. A kegyes Dobray Ábrahám és az ő hitvese Tatay Zsuzsánna asszony korán megváltak jöreményü fioktól, kinek jövő pályaválasztására irányítólag hatott kezdettől fogva az édes anya vallásos buzgósága. Az elemi és gymn. osztályokat Ér-Diószegen végezte el. Majd Debreczenben találjuk, a hol hittani pályáját bevégezvén, szalárdi akadémikus rektor lett, hol a hívek szeretetét annyira megnyerte, hogy 4 éven át körükben marasztalják őt. Az exmissusi vizsga letétele után előbb egy évig a törökszentmiklósi népes gyülekezetben, majd öt éven át az ugrai egyházban volt közszeretben álló

segédlelkész. A nagyszalontai ref. egyházmegye 1856-ik évi helyosztó gyűlésén Fenesre *rendeltetett* rendes lelkészül, a hol a szerény papi férfiú szíve utolsó dobbanásáig hiven munkálkodott az Úr szőlőjében.

Egész élete különben küzdelmes munkásságban folyt le. Hü és gondos lelki atya volt az ő népének. Gyülekezetét mind a szellemiekben, mind az anyagiakban lelkiismeretes sáfarkodással gondozta. Az egyház összes csinos épületei mind az ő fáradságos buzgalmának hangosan kiáltó alkotásai. Mi, a kik ott az idegen nemzetiségek és hitfelekezetek között élő magyar református lelképásztorok helyzetét eléggé ismerjük, jól tudjuk, hogy micsoda nehéz küzdelmeket kell azoknak ama végvidékeken kiállaniok, hogy egyházukat kellő színvonalra felemeljék, hogy legyenek azok ott mind: „mint hegyen épült város”. Minden talpalatnyi tért mondhatni erős küzdelemmel kell elfoglalniok, hogy a magyarság supremáciáját kivívják. Hálásan ismerjük azért el azoknak a derék lelkészeknek működését, kik úgy nemzeti, mint felekezeti missiójukat buzgó odaadással töltik be. Ezeknek a derék lelkészeknek soraiban találjuk mindenkor a megboldogultat is, a ki minden feltűnési viszketeg nélkül munkált nemesak saját felekezete, de a magyarság ügyéért is, míg csak ereje engedi.

A szegény protestáns lelkésznek az ő küzdelmes pályáján, a hol biz' a tövis eléggé buján tenyészik, az Úr vigasztaló igéjén s saját öntudatán kívül, a *családi élet* az, a mi örömet és boldogságot nyújthat. Megboldogult lelkészünk is ez üdítő forrásból meríté a maga örömét; noha családi boldogsága nem volt egészen zavartalan és minden bánat nélkül. Kétszer vesztette el hitvesét. Mind a kettő után árvák maradtak anya nélkül. Mind méltó gyermekei a becsületos lelkületű apának. A két izbeni kemény megpróbáltatás után *harmadszor* is nősült. Néhai Szemes János ártándi lelkész művelt leányát. *Borbálát* veszi élettársul.

Elöttem fekszik a megboldogultnak saját kezűleg írott életrajza. Minő életrajz ez...! Egy küzdelmes és sok keserű megpróbáltatást átélt férfiúnak jellemrajza, a ki a sok csapás után, mely szerető szívére érte, végre is esendes révpartra talál hátrahagyott özvegye odaadó hitvesi szeretetében. Egészen megható az a vonás, melylyel a férj felesége képét lerajzolja. „Példányszerű jósága” — úgy mond — „melylyel nemes szíve engemet és minden gyermekeim *különbség nélkül* elárasztja” (az árvákat is) egészen odaadólá elárasztotta, melyet én körülményeimnél fogva fájdalom! kellőleg méltányolni, meghálálni képes nem voltam, legyen dúsán megjutalmazva majd az áldásokkal gazdag Istentől!”

Légy nyugodt hü szolga. Meg is lesz az jutalmazva abban a szeretetben, melylyel ő a te árváidat is átölelte. Az az anya, a ki mostoha soha nem tudott lenni, megtalálja méltó jutalmát abban a hűségben, melylyel őt az ő gyermekei majd *különbség nélkül* elárasztják.

Légy nyugodt hü szolga. S ha ajkad, 78 év terhének súlya alatt rebegve ezt imádkozá: „Boesássad el Uram békességgel a te szolgádat”, most pedig a mi ajkaink adják viszhangul eme szavakat: „Add meg neki Uram a te idvezítésednek örömét” Ámen.

És most záradékul pár rövid szót.

Nemcsak a gyászoló családnak, hanem nekem is veszteségem van. Egy engemet is önzetlenül szerető lelkészársat vesztettem el a megboldogult férfiuban. Sirja szélén nem állhattam. A hálás kegyelet adóját akarom most leróni e halvány vonásokban, melyet temetésekor folyó hó 1-én a környék népe és intelligentiája, valamint a pásztor nélkül marad nyáj már kimutattak. Gyászbeszédet tartott felette a templomban

Diószeghy Mihály gyantai lelkészársunk. A sirnál pedig *Sipos János* b.-újlaki és *Győri József* tárkányi lelkészek mondtak végső Istenhozzádot annak, ki 43 hosszú éven át örüllőül *rendeltetett* az Úrtól a fenési gyülekezetben.

„Az igaznak emlékezete áldott!”

M. F.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **A debreceni ref. főiskola igazgató tanácsának** ülését főtiszt. Kiss Áron püspök és gróf Degenfeld József egyházkerületi főgondnok urak október hó 27-re, — a tiszántúli egyházkerület őszi közgyűlését pedig november 14-re szándékoznak összehívni.

— **Lelkészképeségi vizsgálatok** folytak f. hó 22. és 23. debreceni főiskolánkban. Az első vizsgálatra 11, a másodikra 7 tiszteletes atyafi jelentkezett, míg egy atyafi, Kelemen Ferenc n.-váradai s.-lelkész, a k. r. kath. egyház kebeléből tért át hozzánk, hol premontrai kanonok volt, a magyar prot. egyháztörténelemből, liturgikából, szimbolikából, az egyházjog protestáns részéből s egyházi törvényeinkből egyesített vizsgálatot tett. A 23. délben befejezett vizsgálat eredménye gyanánt 4 első vizsgát tett atyafi jeles, 4 jó, 3 pedig kielégítő osztályzatot, — 2. második vizsgát tett atyafi jeles, 3 jó, 2 pedig kielégítő osztályzatot nyert. Kelemen vizsgálata szintén jónak minősített.

— **Ünnepély a gályarabok emlékoszlopánál.** Szép ünnepély folyt le f. hó 21. d. e. 1/2 11 órakor a pozsonyi vértörvényszék áldozatainak 1895. szeptember 21-én leleplezett emlékoszlopánál. Ez volt a harmadik ünnepély; de ezután minden évben megszándékozzik ünnepelni a főiskolai ifjúság vagy azt a napot, melyen az emlékoszlopot leleplezték, vagy pedig február 11-ikét, midőn *Ruyter* holland tengernagy, a nagy emberbarát, beavatkozására a gályarabok az evezős hadihajókról, szabad hajóra léphettek. A főiskolai ifjúság által rendezett ünnepélyen megjelentek az emlékoszlopot készített, *özv. Hegyi Mihálynén* kívül: *Szász Károly* és *Kiss Áron* ev. ref. püspökök, *Szóts Farkas*, a budapesti ev. ref. theol. akadémia igazgató-tanára, *Petry Elek*, a budapesti ev. ref. theologiai akadémia tanára, továbbá *Kiss Albert*, *Tóth Kálmán*, *Dicsőfi József* lelkészek, *Szabó János*, *Szell Kálmán*, *Görömbey Péter* esperesek, valamint számos vidéki lelkész s úgy az akadémiák, mint a tanítóképezde és gymnasium tanári kara. Testületileg jelentek meg *Kalocsa Róza* vezetése mellett az ev. ref. felsőbb leányiskola növendékei és a főiskolai ifjúság. Miután a közönség a XC. zsoltárt elénekelte: *Kovácsi Kálmán* theologus, lépett a rögtönzött emelvényre s tartotta meg költői képekben gazdag emlékbeszédét. Utána az ev. ref. felsőbb leányiskola tette le öszirózsás babékoszorúját az emlékoszlopra, mely koszorú fehér selyemszalagján a következő felírás van: Az ev. ref. felsőbb leányiskola növendékei a gályarabságot szenvedett protestáns lelkészek és tanítók emlékének. A koszorúnak szép beszéd kíséretében elhelyezése után a főiskolai kántus énekelte Luther énekét nagy szabotossággal, mely után *Kun Béla* joghallgató lépett az emelvényre s lélekemelő leiró-költeményével végig lebilincselte a nagy közönséget, mely végül a XXIII. zsoltár eléneklése után a kegyeletes ünnepély színteréről eltávozott.

— **Hegedüs Sándor beszéde és a „Magyar Állam.”** „A legnemesebb értelemben vett irigység fog el bennünket a prot. irodalmi társaság debreczeni nagy

gyűléséről szóló tudósítás olvastára. Nem is irigység ez, hanem nemes vágyakozás: vajha nekünk kathólikusoknak is volnának ily aktív államférfiaink, kik a vallásos meggyőződés ugyanazon erejével mondhatnák: ugyanolyan hitvalló elszántsággal lépneek egyházuk s a keresztyénség védelmére, mint ezt Hegedüs Sándor kereskedelemügyi miniszter tegnap cselekedte a debreczeni protestáns nagygyűlésen. Keresztyénnek vallotta magát oly korban, midőn e vallomás veszedelembe ejtheti az államférfiut: nyíltan hirdette a keresztyén restauratio szükségességét, a mit úgy fogunk elérni, ha a keresztyén vallásnak ismét domináló szerepet biztosítunk az állami, társadalmi és a magán életben. Szépen és meggyőzően beszélt a tudomány, vallás és az erkölcs harmóniájáról is stb. stb. — Mi ugyan a világ folyását nem nézzük olyan sötét szemüvegen, mint a „Magyar Állam“ s még a mai kétségkívül kritikus időkben sem tartjuk igazságosnak azt mondani, hogy ha egy államférfiu jó keresztyén s van bátorsága erről nyíltan vallomást is tenni, bát ez a vallomás az államférfiut már ipso facto veszedelemmel fenyegeti! de az bizonyos, hogy Hegedüs Sándor nekünk valóban nagy büszkeségünk s méltó dicsőségünk. Igazi ember, ki egész életével arról tesz bizonyosságot, hogy valóban nagygyrá valaki csak úgy lehet, ha benne a tudás a mély vallásossággal egyesül. És ha a katolikus sajtó e nagy emberünket világi olvasói elé úgy állítja, oda, mint ragyogó példát kit tisztelni dicsőség, követni pedig kötelesség, talán a mi világi hűveink sem veszik rossz néven, ha előttök e fényes alakra rámutatunk, kiskorúságokra figyelmeztetjük azokat, kik felületes képzettségök fitogtatása közben fitymálva beszélnek vallásról, egyházzól s mindenről, a mi előttük éppen azért tűnik fel kicsinynek, mert lent a völgyben állanak s az ilyenek előtt köztudomás szerint a bércz

tetején diszlő legnagyobb eserfák is csak törpe bokroknak látszanak. Mert ne higye a „Magyar állam“, hogy minden káinyinista világi hűvünk egy-egy Hegedüs Sándor volna. Oh bizony vannak mi közöttünk is, kikre sok, de nagyon sok panaszunk lehetne s akik valószínűleg ámulatból-bámulatba estenek, amikor Hegedüsnek, ennek a világi nagy papnak hatalmas predikációját olvasták. De a nagyság felismeréső már *fél: nagyság* s jól esik reménylenünk, hogy e predikációban az a lélek jött el a $\frac{1}{2}$ szelek felől, mely Ezékiel szerint bele fog lehellni a holtan heverő barna esontokba is s az élettelen tetemek új életre kelnek. A szél zugása immár hallatszik... itt... ott egy-egy alak mozogni is kezd, új élet küszöbén állunk!

TARTALOM-JEGYZÉK: Elnöki megnyitó beszéd. Gyurácz Ferenc. — Hegedüs Sándor beszéde. — Két levél. Csánki Benjámín. — Tárcsa: A magyar pap. Ének a szeretetről. Szaboleska Mihály. — Egyházi beszéd. Petri Elek. — Közéletünk: A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság Debrecenben. J. L. — Nekrológ: Dobray Ferenc. M. F. — Különfélék.

Felölös szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályázat

a nagy-bányai ev. ref. egyház lelkészi állomására.

Ezen lelkészi állomás évi jövedelme a díjlevél értelmében 1088 frt és így az állomás II-od osztályú.

A megválasztandó lelkész állomását csak a jövő 1900. év április 24-én foglalja el s az első évi fizetés felét az özvegynek adja át.

A felszerelt pályázati kérvények *folyó évi október 24-ik napjáig bezárólag* nt. Benesik István n. bányai ev. ref. esperes úrhoz N.-Paládra küldendők.

!Kiss Aron, püspök.

NEUMANN M.

a t. t. ev. ref. egyházkerületben lakó lelkészek, tanárok és tanítók ruhaszállítója
DEBRECEN, Főtér, a m. kir. postával szemben.

Pontos czimre figyelni tessék.